

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond

Olga Filippova

EESTI LEIBKONDADE TOIDUGA KINDLUSTATUSE UURING

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Raul Omel

Tartu 2024

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri)

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. Maailma toidujulgeoleku uuringute teoreetilised alused	5
1.1 Toidujulgeoleku mõiste ja seda kujundavad tegurid	5
1.2 Toidujulgeoleku mõõtmine	8
1.3 Euroopa lähenemisviis toiduga kindlustatusele ja raskusi Balti riikide hindamisel	11
1.4 Ülevaade varasematest uuringutest	12
2. Toidujulgeolekut iseloomustavad tegurid Eesti leibkondades	15
2.1 Metoodika ja andmed	15
2.2 Esmaste andmete analüüs	18
2.2.1 Üldine teave uuringute osalejate kohta	18
2.2.2 Kaupade füüsiline kättesaadavus ostmiseks kolmes piirkonnas	20
2.2.3 Hinnang kaupade füüsilisele ja majanduslikule juurdepääsule	21
2.2.4 Toidu kasutamine Eesti peredes	28
2.2.5 Kolme põhilise toidujulgeoleku näitaja stabiilsuse hindamine pärast majanduskriise Eesti perede seas	30
2.3. Järeldused ja ettepanekud	32
KOKKUVÕTTE	35
Viidatud allikad	37
Lisad	42
Lisa A.	42
Lisa B.	46
Lisa C.	47
Lisa D.	47
Lisa E.	48
Lisa F.	48
Summary	50

SISSEJUHATUS

Toidujulgeoleku ehk toiduga kindlustatuse küsimus on tänase päevakorra keskmes, eriti kuna täielik juurdepääs toidule on iga inimese põhiõigus. Majanduslik stabiilsus ja suutlikkus toota oma toiduaineid on aga riigiti erinev, mis toob kaasa probleeme piisava toiduga varustamisel.

Ülemaailmse toiduga kindlustatuse analüüsimisel on oluline võtta arvesse erinevusi põllumajandussektori tootmis- ja majanduspotentsiaalis, loodus- ja kliimatingimuste ainulaadsust ning tasakaalustamatust toodetud toidukoguse ja tegeliku toiduvajaduse vahel.

Toiduga kindlustatuse tagamine on tänapäevases majanduses alati olulisel kohal. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni andmetel on maailmas umbes 820 miljonit alatoidetud inimest. Eriti süvenes see probleem peaaegu kolm aastat kestnud COVID-19 pandeemia ajal ja nüüd ka Venemaa agressiivse tegevuse tõttu Ukrainas. Alatoitumuse ülemaailmne levimus (PoU) on aastatel 2010–2019 olnud pidevalt 8,4 protsendi lähedal, samal ajal kui aastatel 2020 ja 2021 toimus märkimisväärne hüpe, vastavalt 9,3 ja 9,8 protsendini. (FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO, 2022)

Ülemaailmsed tragöödiad, millega oleme viimastel aastatel silmitsi seisnud, on toonud kaasa rea kaubanduslepingute rikkumisi, mis on oluliselt halvanud tidu transporti ning halvendanud kaubabörside efektiivsust. Samuti on sellega kaasnenud üleilmne kriis oluliselt vähendanud inimeste ostujõudu, mis on samuti takistuseks ülemaailmsele toidujulgeolekule.

Seevastu tohtu osa toodetud toidust muutub toidujäätmeteks ehk teisisõnu visatakse prügikasti. SEI 2022. aasta uuringu põhjal ainult Eestis kõige suurem osa toidukao tekkest on kodumajapidamistel, kus inimese kohta tekib 61 kg toidujäätmeid aastas, millest 26 kg on raisatud toit. Lisaks sellele mõjutab toidujulgeolekut Eestis ka kliima ja geograafiline asukoht, mis muudab Eesti mõnevõrra sõltuvaks toiduainete impordist. Sellest tulenevalt võivad muutused rahvusvahelises kaubanduses ja tarneprobleemid mõjutada tõsiselt toiduainete kättesaadavust.

Portaalis Novator.ERR mainitakse põllumajandusökonomika professori Rando Värniku sõnu, et Eesti on hästi varustatud piima ja teraviljatoodetega, kuid liha, puuviljad ja köögiviljad tuuakse sageli välismaalt ning tugev tarnekatkestus võib riigi toidujulgeolekut kõigutada. Samuti märgitakse siin hiljutiste Kantar Emori uuringute tulemusi, mis näitasid, et Eesti elanikud on endiselt halvasti valmis riigi kriisolukordadeks. (Saar, 2023)

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on hinnata Eesti leibkondade toiduga kindlustatuse olukorda. Erilist tähelepanu pööratakse majandusliku stabiilsuse rollil perekondade toidujulgeoleku tagamisel. Tulemusena pakutakse välja meetmed toidujulgeoleku suurendamiseks ja võimalikud küsimused edasiseks uurimiseks toiduga kindlustatuse teemal Eestis. Selle eesmärgi saavutamiseks on seatud uurimisülesanded :

- anda ülevaade toidujulgeoleku tänapäevasest käsitlest ja seda mõjutavatest teguritest tuginedes varasematele uuringutele;
- anda ülevaade Eesti toiduga kindlustatuse olukorrast varasemate uuringute ja teiseste andmete põhjal;
- hinnata majanduslike tegurite mõju Eesti pere leibkonnaga toidujulgeolekule, analüüsides uuringu käigus kogutud kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid andmeid.

Bakalaureusetöö koosneb sissejuhatausest, kahest peatükist, kokkuvõttest, kasutatud allikate loetelust ja lisad.

Märksõnad: toidupoliitika, toidujulgeolek Euroopas, toidujulgeolek Eestis, toiduga kindlustatus, põllumajandus, toidu kättesaadavus, juurdepääs toidule, toidu kasutamine, toidujulgeoleku stabiilsus

1. Maailma toidujulgeoleku uuringute teoreetilised alused

1.1 Toidujulgeoleku mõiste ja seda kujundavad tegurid

Üha laieneva globaliseerumise ajastul, mis hõlmab kogu inimtegevust, on iga riik haaratud tihedasse majanduslikku suhtluse teiste riikidega. See protsess suurendab alati riikide vastastikust sõltuvust riigi julgeolekust, mis rõhutab kriitilise aspektina võimet tagada iseseisvalt vajalikud toiduressursid. Sellisel vastastikuse sõltuvuse tasandil muutub iga riigi jaoks strateegiliseks imperatiiviks kaitsta riiklikku julgeolekut, mis kehastab iga riigi võimet säilitada oma autoriteeti ja mõju rahvusvahelises dialoogis.

Riiklike eluliste huvide kaitse ja realiseerimine toiduga kindlustatuse valdkonnas kuulub riikliku julgeoleku probleemide kompleksi ja kujutab endast XXI sajandi üht teravamat probleemi, mis vajab üksikasjalikku kaalumist ja lahendamist praeguse ja tulevase heaolu huvides (Smanova & Sangirova, 2022). Toiduga kindlustatus hõlmab kogu reproduktiivse protsessi suhete kogumit: toidu tootmine, jaotamine, vahetus ja tarbimine.

Mõiste "toidujulgeolek" mõistmiseks on vaja mõista, mida tähendab "julgeolek" laiemas tähenduses. Valitsemistasandite ulatuses ja struktuuris on turvalise riigi tunnuseks mitmesuguste ohtude puudumine. Asjakohases kirjanduses, näiteks Eesti keele põhisõnavara sõnastikus see on olukord, kus riik või ühiskond on kaitstud rünnaku või muu ohu eest, mida

seostatakse julgeoleku tingimustega, kus ohud on neutraliseeritud ja ei kujuta endast ohtu millelegi või kellelegi. Just selline arusaam julgeolekust on lähtealuseks mõiste "toidujulgeolek" tõlgendamisel, rõhutades toiduressursside järjepidevust ja stabiilsust. "Toiduga kindlustatus" viitab tõenäoliselt "kindlustus" järeltuletisele. Uuesti sõnaraamatust vaadates näeme, et see sõna viitab regulaarsetele maksetele teatud summa eest spetsiaalsele ettevõttele vahetuseks kaitse tagamisele õnnetusjuhtumite korral inimese või tema vara suhtes. See võib viidata sellele, et toiduohutus peaks määratlema mitte ainult oleviku, vaid ka selle, kui stabiilselt seda tulevikus tagada saab.

Termin "toidujulgeolek" ehk "toiduga kindlustatus" võeti esmakordselt kasutusele 1974. aastal Roomas toimunud ülemaailmsel toidukonverentsil. Konverentsi korraldas ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon ehk Food and Agriculture Organization (FAO) (FAO, 2006). Selle mõiste tekkimine sel konkreetsel perioodil oli tingitud nendel aastatel tekkinud ülemaailmsest vastuolust, kui toidu absoluutse ületootmisega arenenud riikides, kaasnes massiline nälginine ja alatoitumine mitmes kolmanda maailma riigis (Altukhov, 2022). Rooma G-20 13. novembri 1996. aasta dokumendis jäädvustatud tõlgenduses on "toiduga kindlustatus" määratletud kui seisund, kus kõik olendid on pidevalt varustatud füüsiliselt ja majanduslikult kättesaadavate toiduressurssidega, mis on piisava mahu ja ohutuskriteeriumide poolest vajalikud aktiivseks eksisteerimiseks ja tervise säilitamiseks (FAO, 2008).

Elanikkonna usaldusväärse toiduvarustuse tagamine hõlmab valitsuse strateegiaid majanduse võtmesektorites. Selliste strateegiade sisuks on põllumajandussektori süstemaatilisele parandamisele suunatud tervikliku tegevusprogrammi tõhus rakendamine. Need meetmed kajastavad hädavajalikku püüdlust saavutada riikliku toidusüsteemi optimaalne seisund, mis on lõputu ülesanne. (Guliev, 2018)

Põllumajanduspoliitika dünaamikat kujundab prioriteetide kohandamine, mis võib arengu käigus nõuda märkimisväärseid muutusi. Maapiirkondade heaolu tagamine ja toiduainete õiglase jaotamise tagamine mõjutab otseselt kodanike elu sotsiaalset aspekti. Seega ei hõlma toidupoliitika mitte ainult tootmise, töötlemise ja ladustamise aspekte, vaid ka välismajanduslikke tegevusi ja tõhusa toiduainete jaotamise mehhanismi loomist. (Guliev, 2018)

Uuenduslike mehhanismide kasutuselevõtt põllumajanduspoliitikas koos prioriteetide uuendamisega on võtmetähtsusega, et tagada toiduga seotud sõltumatus ja tasakaalustatud põllumajandustegevuse süsteem. Vastavust strateegilistele eesmärkidele toiduga

kindlustatuse valdkonnas kinnitab riiklike programmide pidev arendamine ja pidevad jõupingutused nende aspektide saavutamiseks.

Traditsiooniliselt on toiduga kindlustatuse küsimus lülitatud riikliku julgeoleku valdkonda, tähistades kodanike riskivaba juurdepääsu tagamist põllumajandustoodetele, toidule ja mereandidele (Melnikov, Mihailushkin & Kotok, 2021). Kodumaise põllumajandusliku tootmise jätkusuutlikkuse tagamine koos strateegiliste varude ja toiduvarude loomise ja säilitamisega on eespool nimetatud strateegilise eesmärgi saavutamise keskmeks.

Teaduskirjanduses on erinevaid lähenemisi mõiste "toiduga kindlustatus" määramiseks. Nii A.I. Altukhovi (2022) järgi toiduga kindlustatus on piisava koguse, mitmekesisuse ja kvaliteediga katkematu toiduga varustamine, mis katab kõiki elanikkonna tasandeid, vaatamata riigile avalduvale välisele ja sisemisele survele. Melnikov A.B (2021) määratluse kohaselt on riigi kohustus, mis on kehtestatud nii igapäevaelu raames kui ka äärmuslikes olukordades, tagada igale riigi territooriumil asuvale majapidamisüksusele juurdepääs toidule tasemel, mis vastab toitumisnormidele - mis põhinevad kas teaduslikel uuringutel või ajutistel standarditel. See vastutus hõlmab kvaliteetse toidu ostmise tagamist, kusjuures eelisjärjekorras tuleb kasutada kodumaiseid tooteid.

A.S. Elagina ja S.Y. Handel (2021) aruandes kasutavad toidujulgeoleku mõiste väljatöötamisel süsteemset lähenemist, mille kohaselt hõlmab see mitmeid allsüsteeme: toidu majanduslik kättesaadavus; toidu füüsiline kättesaadavus; toiduainete kvaliteet ja ohutus.

Teaduslikus aspektis esitab E.V. Serova (n.d.) analüüsi, kuidas majanduslik stabiilsus mõjutab riigi toiduga kindlustatust ja kuidas see omakorda korreleerub võimega tagada enamusele riigi elanikest juurdepääs vajalikule toidule. Seega väidetakse, et toiduga kindlustatus sõltub kaudselt põllumajandussektorist ja suuremal määral riigi majanduslikust olukorrast. Ekspert rõhutab rahvusvahelise kaubanduse ja ülemaailmsete sidemete laiendamise tähtsust selle julgeolekuaspekti tugevdamisel. Sellest lähtuvalt võib väita, et turusuhted ja integreeritus ülemaailmsesse majanduskeskkonda mängivad olulist rolli elanikkonna elatusaseme ja seega ka toiduga kindlustatuse tagamisel.

Nagu I.G. Ušatšev (2008) rõhutab, domineerib "toiduga kindlustatuse" mõistes komponentide kahesus. Ühest küljest pannakse rõhku tervisliku eluviisi standarditele vastava toidu kättesaadavuse tagamisele, mis on mõeldud iga inimese aktiivse eluviisi säilitamiseks. Teisest küljest pannakse suurt rõhku toidu kvaliteedi ja ohutuse kõrgetele standarditele. Oluline on märkida, et neid aspekte tuleb säilitada sõltumata kõikumistest nii siseriiklikus,

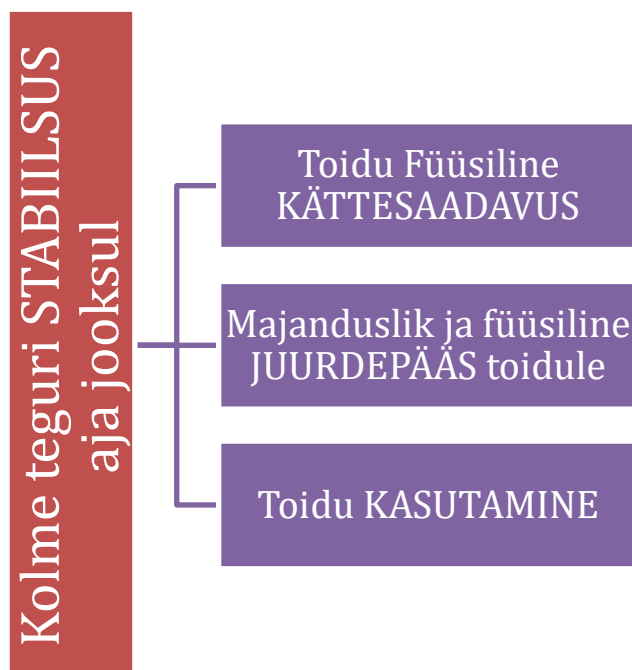
kui ka rahvusvahelises keskkonnas, vältides samal ajal kärpeid riiklikus toiduvarustuses. Lõpuks, ilma oma toiduressurssideta kaob toiduga kindlustatuse kõigi aspektide tõhusus, mis on tsivilisatsiooni aluste säilitamiseks vastuvõetamatu.

Argument, mis tunnistab toiduautonoomia tähtsust riigi julgeoleku jaoks, annab sisulise aluse toetada kodumaise agrotööstuskompleksi kaitset. Toiduautonoomiat iseloomustab riigi võime rahuldada kodumaiste allikate kaudu nii regulaarseid, kui ka erakorralisi toiduvajadusi teaduslikult väljatöötatud standardite alusel. Lisaks on olemas väide, et riiklik toiduga kindlustatus on saavutatud, kui riik toodab iseseisvalt vähemalt kaheksakümmend protsenti põhilistest toidukaupadest (Tracy, 1995).

Võttes arvesse mitmeid olemasolevaid lähenemisviise toiduga kindlustatuse määratlusele, võib järeldada, et toiduga kindlustatus on riigi võime, sõltumata rahvusvahelisest olukorrast, tagada kõigile elanikkonna rühmadele juurdepääs ohutule ja kvaliteetsele toidule aktiivseks ja tervislikuks eluks vajalikus koguses, ilma et riigi toiduvarud väheneksid.

1.2 Toidujulgeoleku mõõtmine

Maailma toidu tippkohtumise definitsioonist 1996. aastast võiks eristada nelja olulist toidujulgeoleku tegurit: kättesaadavus, juurdepääs, kasutamine ja kolme esimese tegurite stabiilsus aja jooksul (FAO, 2008). Allolev Joonis 1 võtab kokku kõik need tegurid ja nende omavahelised seosed.

Joonis 1. Toiduga kindlustatuse peamised mõõtmed

Allikas: Autori koostatud kogutud info põhjal (FAO, 2008)

Toidu kättesaadavus on "pakkumise" küsimus ja selle määravad toiduainete tootmise tase, varude tase ja netokaubandus (FAO, 2008). Toidu füüsiline kättesaadavus määratletakse toidu olemasoluna kogu riigi territooriumil igal ajahetkel sellises koguses, mis on vajalik elanikkonna elutegevuse tagamiseks ja mis vastab teaduslikult põhjendatud tarbimisharjumistele (Yarnykh & Yarnykh, 2019).

Põhiline aspekt toidu puhul on ka selle füüsiline ja majanduslik juurdepääs, mille määrab inimeste võime osta oma vajadustele vastavat toitu. Selline võimalus sõltub otseselt pakkumisest turul, hindade taskukohasusest ja kodanike sissetulekute seisundist. Füüsiline juurdepääs võib olla piiratud, kui inimesed peavad toiduallikateni jõudmiseks läbima pikki vahemaid või kui nad peavad kulutama suuri summasid, et osta vajalikku toitu. Juurdepääsu võivad piirata ka majanduslikud tegurid. Näiteks töötutel inimestel ei pruugi olla raha, mida nad vajavad toidu ostmiseks. Toitava toidu kättesaadavust võivad piirata ka sotsiaalsed ja kultuurilised tegurid. Mõnel inimrühmal võivad olla teistsugused toitumisharjumused ja nad ei pruugi mõista, kuidas saada erinevatest toiduainetest õiget toitu. (FAO, 2008; FAO 2006)

Tegurid, nagu elatusmiinimum, tarbijakorvi maksumus, sissetuleku tase ning toodete hinnakujundus, konvergeeruvad, avaldades kõikehõlmavat mõju kodanike varustatusele vajalike toiduresurssidega. Tähtsuse järjekorda seades on toidu majandusliku kättesaadavuse näitajal otsene korrelatsioon inimese võimalustega väärilikaks toitumiseks. (Yarnykh & Yarnykh, 2019)

Kasutamine viitab sellele, mil määral inimesed saavad toidust vajalikke toitaineid. See hõlmab selliseid tegureid nagu toitumine, tervis ja kultuuritavad. Inimesed ei pruugi saada oma toidust kõiki vajalikke toitaineid, kui nad ei saa piisavalt toitu või kui nad ei saa toitu tervislikest allikatest. Lisaks võivad nad haigestuda, kui nad söövad liiga palju teatavat liiki toitu või kui nad söövad bakterite või muude haigustekitajatega saastunud toitu. (FAO, 2008)

Toidujulgeoleku ja toitumise kõrgetasemelise ekspertiisrühma (HLPE) raportis on veel kaks tegurit: tegutsemisvõim ja jätkusuutlikkus. Inimeste võimet teha ise otsuseid, mis puudutavad nende poolt tarbitavaid ja toodetavaid toiduaineid, nende toiduainete tootmise, töötlemise ja jaotamise viisi toidusüsteemides, samuti nende osalemist protsessides, mis mõjutavad toidusüsteemide juhtimist ja poliitikat, nimetatakse tegutsemisvõimeks. Toidusüsteemide võimet tagada toiduga kindlustatus ja toitumine pikemas perspektiivis, ohustamata seejuures majanduslikke, sotsiaalseid ja keskkonnavalaseid aluseid, mis loovad toiduga kindlustatuse ja toitumise tulevastele põlvkondadele, nimetatakse jätkusuutlikkuseks. (HLPE, 2020)

Üldiselt võib öelda, et need kaks tegurit on viimase FAO teguri laiem kontseptsioon, mis vastutab kättesaadavuse, juurdepääsu ja kasutamise stabiilsuse eest. Tuleb rõhutada, et toidujulgeoleku tagamiseks nii kohalikul ja riiklikul kui ka globaalsel tasandil tuleb kõiki tegureid täita heauskselt.

Toiduga kindlustamatuse mõõtmiseks aja jooksul on olemas ka mõõtmed, mis tavaliselt jagunevad krooniliseks ja mööduvaks – kaks erinevat tüüpi toiduga kindlustamatust, mida üksikisikud või kogukonnad võivad kogeda. Samuti on olemas teine toiduga kindlustamatuse klassifikatsioon - IPCs ehk Integrated Food Security Phase Classification. IPCs hõlmab viis toiduga kindlustamatuse klassifikatsiooni, mis ulatuvad alates "üldiselt toidujulgeolek" kuni "humanitaarkatastroofini" (IPC, 2022). Need tasemed põhinevad FAO peamise näitaja kombinatsioonil, sealhulgas toidu kättesaadavus, juurdepääs ja kasutamine, kuid lisatud on ka näitajad nagu üldine suremus ja alatoitumuse levik (FAO, 2008). Siiski EL riikide kontekstis, kus toiduainetega kindlustatuse tase on vastuvõetaval tasemel, ei ole ilmselt vaja neid mõisteid nii üksikasjalikult käsitleda.

Kõik need meetmed moodustavad ühe üldtunnustatud toiduga kindlustatuse kontseptsiooni, mille alusel koostatakse rahvusvahelisi aruandeid ja näitajaid. Näiteks on olemas Global Food Security Index ehk GFSI, mis kasutab riikide toidujulgeoleku arvutamisel FAO poolt vastuvõetud tegureid (kättesaadavus, juurdepääs, stabiilsus) ning võtab arvesse ka tarbitavate toodete kvaliteeti ja ohutust (mille, nagu mäletame, võib omistada kasutamisele) (GFSI, 2022). Juurdepääs uurib majanduslikku võimet toitu osta, mõjutades poliitikat nagu toetused ja sotsiaalsed turvavõrgud. Kättesaadavus keskendub piisava toiduvaru tagamisele ja põllumajanduse taristu toetamisele, suunates poliitikaid tootlikkuse tõstmiseks ja toidu jaotussüsteemide parendamiseks. Kvaliteet ja ohutus hindavad toidu toiteväärtusi ja ohutusstandardeid, viies haridusprogrammide ja regulatiivsete meetmeteni, et parandada toidu tervislikke tulemusi. Selline lähenemine aitab sidusrühmadel mõista, kus on vaja sekkumisi ning jälgida aja jooksul edusamme. (Thomas, D'Hombres, Casubolo, Kayitakire & Saisana, 2017; FAO, 2008)

GFSI keskendub riiklikele andmetele, st kogub toiduohutuse teavet makromajanduslikust vaatenurgast. See ühendab kogu elanikkonna andmed, mis on kasulik riikliku poliitika ja seaduste arendamiseks, mis on suunatud kogu elanikkonnale. Seevastu FAO näitajad on põhilisemad ja keskenduvad üksikisikute ja majapidamiste toiduohutuse tasemetele. FAO kriteeriumide mõjul olev poliitika hõlmab sageli uuringuid, mis on suunatud konkreetsetele demograafilistele rühmadele, võimaldades uurida näiteks soolise, vanuselise

või majandusliku ebavõrdsuse küsimusi. (Thomas, D'Hombres, Casubolo, Kayitakire & Saisana, 2017)

GFSI ja FAO näitajate ühiskasutamine võib pakkuda täielikumat pilti, kuna riiklik poliitika põhineb globaalsetel standarditel ja kontrollnäitajatel (GFSI), samal ajal kui kohalik poliitiline jõud kohandub konkreetsete vajadustega, mida tuvastatakse inimestele suunatud detailsemate andmete abil (FAO).

Seega on olemas mitmeid lähenemisviise toiduohutuse hindamiseks, mis sobivad nii üksikisikutele kui ka tervetele riikidele. Enamasti on kõik need analüüsimeetodid omavahel seotud ja mõõdavad üksikuid tegureid ning nende seost nii laia mõistega nagu "toidujulgeolek".

1.3 Euroopa lähenemisviis toiduga kindlustatusele ja raskusi Balti riikide hindamisel

ELi toiduohutust reguleeriv raamistik sisaldab rangeid standardeid toiduhügieeni, loomade ja taimede tervise ning toiduga kokkupuutuvatest materjalidest tuleneva saastumise vältimise kohta (Food Safety, 2024). Euroopa lähenemisviis toiduainetega varustamisele ja selle tootmisega seotud teguritele on tõepoolest kõrgetasemeline. Seda kinnitavad näiteks hiljutised artiklid Ukraina ülemineku kohta uutele toiduainete tootmise standarditele, kus teadlased spekulavad, kuidas see võib avaldada positiivset mõju riigi üldisele toidujulgeolekule (Burylo, 2023). Kuid toodete kvaliteet ja ohutus on ainult üks toiduga kindlustatuse tegur, mis kuulub ELi jurisdiktsiooni alla.

Käesoleva poliitika eesmärk on kohaneda väliste šokkidega, nagu kriisid, pandeemiad ja sõjad, säilitades stabiilse toiduga varustatuse ning tegeledes tootmiskulude ja toidu kättesaadavusega. Selleks loodi Euroopa toiduainetega kindlustatuse kriisiks valmisoleku ja reageerimise mehhanism (EFSCM). Põhiprintsiibiks toidukriiside ennetamisel ja lahendamisel ELis on kõigi toiduainete tarneahelas osalevate sidusrühmade, nii avaliku kui ka erasektori koostööpõhine lähenemisviis. (Euroopa Komisjon, n.d.)

EL rakendab toidualaste õigusnormide järgimist ka konkreetsete määruste kaudu. Näiteks on olemas ametliku kontrolli määrus, milles on määratletud liikmesriikide kohustused toiduohutuse tagamise järelevalve ja riskihindamise osas. See hõlmab ka toidu ja sööda kiirhoiatussüsteemi (RASFF), mille kaudu vahetatakse olulist toiduohutusala teavet ELi riikide vahel, ning F-direktoori, mis jälgib riiklikke standardeid. (Corini, van der Meulen, Kets, Ottimofiore & Blanc, 2017)

Mis puutub Balti riikidesse - Balti riigid harva satuvad GFSI või FAO uuringute alla, kuid seisuga jaanuar 2023 on toiduga kindlustatuse tase Euroopa Liidus (EL) üldiselt kõrge

võrreldes paljude teiste maailma piirkondadega (GFSI, 2022). Balti riikide põllumajandusdünaamikat mõjutab oluliselt ELi ühine põllumajanduspoliitika (CAP või ÜPP) ja see hõlmab ELi rahalist toetust, mis on oluliselt mõjutanud Balti riikide põllumajandussektorit, suurendades nende investeringuid ja tootlikkust. Kuid on raskusi sellise tootmise jätkusuutlikkuse hindamisega, kuna endiselt on sõltuvus otsestest ELi toetustest, mis samuti igal aastal suurenevad. Samuti on olemas ebahühtlase ressurside jaotumise võimalus ning turumuutustele tundmatus, mis mõjutavad Balti riike rohkem kui vanemaid ELi liikmesriike, mis võib ka sellistes riikides analüüsi keeruliseks teha. (Sapolaite, Veveris, Volkov & Namiotko, 2019)

Lisaks sellele, et hoolimata Euroopa riikide ühisest poliitikast ja kõrgetest toiduga kindlustatuse näitajatest ei ole kõik liikmesriigid toiduga kindlustatuse osas samal tasemel. ELi liikmesriikide toiduga kindlustatuse parandamiseks on väga oluline võtta arvesse toidusüsteemi ainulaadseid piirkondlikke eripärasid ja iga üksiku piirkonna probleeme. Näiteks Kushniruk, Kulinich, Roik ja Lushchyki uuringus rõhutatakse, et Tšehhi Vabariigis ja Norras hinnatakse kriiside suhtes stabiilsust erinevalt. On veel ühiseid probleeme, nagu liigne raiskamine või kliimamuutus, kuid jätkusuutlikkuse osas peaksid igal riigil olema oma regulatiivsed meetmed, mis võtavad arvesse toidusüsteemide kohalikke eripärasid. (Kushniruk, Kulinich, Roik & Lushchyk, 2022)

Seega on ELil toiduohutusele mitmetasandiline lähenemisviis, mis hõlmab tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud reguleerimist, mis on andnud tõesti muljetavaldavaid tulemusi. Siiski on liikmesriikide vahel endiselt ebavõrdsust toidujulgeoleku viimase teguri - stabiilsuse - tagamisel.

1.4 Ülevaade varasematest uuringutest

Toidujulgeoleku uurimisel on pikk ajalugu. Alates 20. sajandi keskpaigast hakkasid teadlased erilist tähelepanu pöörama toiduohutuse küsimustele, eriti pärast sõdasid, majanduskriise ja loodusõnnetusi, kui toiduohutuse termin omandas oma esimesed piirjooned ja määratlused. Kuid aja jooksul, tootmise, toidutarbimise ning globaalse kaubanduse kasvades, on toiduohutuse probleemide olemus, ülesanded ja ulatus muutunud. Paljud Euroopa uuringud on süvenenud toiduohutuse taseme hindamisse erinevates piirkondades, testides erinevaid mõõtmisi toiduohutuse hindamiseks. Tabelis 1 on toodud kokkuvõtte Eestit käsitlevate uuringute tulemustest toiduga kindlustatuse erinevate tegurite kohta.

Tabel 1

Teave varasemate uuringute kohta

Autor	Pealkiri	Meetod	Tulemus
Bojan Matkovski, Danilo Đokić, Stanislav Zekić and Žana Jurjević	Toiduga kindlustatuse kindlaksmääramine kriisitingimustes: Lääne-Balkani riikide ja ELi võrdlev analüüs	Rikastamise hindamise - PROMETHEE	Lääne-Balkani riigid võivad olla haavatavad kriiside ajal, nagu COVID-19 pandeemia.
Maja Turnsek, Siv Lene Gangenes Skar, Marit Piiroman, Ragnheidur Thorarinsdottir, Martina Bavec, Ranka Junge Joceline Pomerleau, Martin McKee, Aileen Robertson, Sirje Vaask, Iveta Pudule, Daiga Grinberga, Algis Abaravicius, Roma Bartkevičiute	Koduaianduse ja toiduga kindlustatuse probleemid COVID-19 pandeemia ajal	Veebiküsimustik, regressioonanalüüs Spearmani korrelatsioon	COVID-19 pandeemia ajal 2020. aasta kevad/suvel kasvas haritud keskklassi Euroopa naiste osalus koduaianduses.
	Toiduga kindlustatus Balti vabariikides	Küsimustik, Kirjeldav statistika ja logistiline regressioon	Hinnad olid kõige sagedamini teatatud valiku põhjus. Igas riigis oli endiselt suur protsent inimesi, kes sõltusid toiduainete hindadest ja omakasvatatud toodetest.

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhjal

Vastavalt Bojan Matkovski, Danilo Đokić, Stanislav Zekići ja Žana Jurjevići (2020) uuringule on kõik analüüsitud riigid toiduohutuse seisundis. Siiski erineb Lääne-Balkani riikide toiduohutuse tase oluliselt ELi riikide tasemest, kusjuures autorid märgivad, et see on tingitud eelkõige Lääne-Balkani riikide madalamast majandusarengu tasemest ning nende ebastabiilsest põllumajanduspoliitikast. Balti riigid on uuringu kohaselt "keskmisel toiduohutuse tasemel". Toiduohutuse näitajate alusel riikide reastamiseks kasutati mitmekriteeriumilise otsustusprotsessi meetodit eelistuste reastamise korraldamise meetodi abil rikastamise hindamiseks (PROMETHEE). Analüüs hõlmab Lääne-Balkani ja ELi riike (välja arvatud Küpros ja Luksemburg) aastatel 2016–2020. Teadlased töötasid välja mudeli, et määrata kindlaks peamised toiduohutust mõjutavad tegurid, sealhulgas SKP, põllumajandustoodang elaniku kohta ja põllumajandustoodete eksport. Nad töötasid välja alternatiivi globaalsele toiduohutuse indeksile, mille kohaselt on kõige soodsam riik Austria ning kõige vähem soodsad Põhja-Makedoonia ja Bosnia ja Hertsegoviina. Uuringus käsitletakse ka võimalikke stsenaariume kriisiolukordades, nagu sissetulekute vähenemine, toiduhindade tõus ja ekspordipiirangute kehtestamine COVID-19 tõttu; samuti antakse mõningaid soovitusi toiduohutuse parandamiseks, eriti põllumajandussektoris.

Uuringus, mille viisid läbi Maja Turnšek, Siv Lene Gangenes Skar, Marit Piirman, Ragnheidur Thorarinsdottir, Martina Bavec ja Ranka Junge (2022) pealkirjaga "Koduaiia ja toiduga kindlustatuse probleemid COVID-19 pandeemia ajal", kasutati mitmeid meetodeid, sealhulgas kirjeldavat statistikat, faktoranalüüsi, lineaarset regressiooni ja Spearmani korrelatsiooni. Uuringu eesmärk oli mõista, kas koduaiandusega tegelevate inimeste arv on pandeemia ajal suurenenud ja millised tegurid seda mõjutasid. Uuring viidi läbi viies Euroopa riigis (Sloveenia, Norra, Eesti, Šveits ja Island), kasutades osalejate värbamiseks sotsiaalvõrgustikke. Küsitluses osales 1144 vastajat ning uuriti erinevaid koduaiandust mõjutavaid tegureid, sealhulgas suhtumist aiandusse, toiduga kindlustatuse probleeme ja sotsiaaldemograafilisi tegureid. Tulemused näitasid, et COVID-19 esimese laine ajal suurenes aiandusega tegelevate inimeste arv 10%. See kasv oli märgatavam haritud Euroopa keskklassi seas. Uuring näitas ka, et mure toiduohutuse pärast, eriti kriisiaegadel nagu COVID-19, on tihedalt seotud aiandusega. Linnaelanikud ja kõrgema haridustasemega inimesed teatasid sagedamini huvi suurenemisest sellise tegevuse vastu pandeemia ajal. Uuring märkis ka, et koduaiandus on seotud heaoluga, näiteks tervise ja vaimse seisundi paranemisega.

Joceline Pomerleau, Martin McKee, Aileen Robertson, Sirje Vaask, Iveta Pudule, Daiga Grinberga, Algis Abaravicius ja Roma Bartkeviciute (2002) uuringu "Toiduga kindlustatus Balti vabariikides" kohaselt sõltub toiduga kindlustatus Balti riikides (Eesti, Läti, Leedu) sotsiaal-majanduslikest teguritest. Uuring viidi läbi, kogudes andmeid kolme Balti riigi elanikkonna küsitluste abil. Küsitluste käigus uuriti selliseid tegureid nagu toidu valiku põhjused, sõltuvus kodumaistest või kasvatatud toiduainetest ja kodumaiste köögiviljade kasutamine. Mõned elanikkonna grupid, näiteks madalama sissetulekuga inimesed, seisavad silmitsi toidu kättesaadavuse raskustega ning nende jaoks on hind äärmiselt oluline. Samuti sõltus suur osa vastanutest oma aias kasvatatud toodetest. Eesti oli kõikides näitajates veidi paremas seisus kui Läti ja Leedu, kuid siiski tundis üsna suur osa küsitletutest, et neil pole piisavat toiduga kindlustatust.

Varasemad uuringud on samuti uurinud toiduga kindlustatuse erinevaid aspekte, keskendudes neljale põhikontseptsioonile: kättesaadavus, juurdepääs, stabiilsus ja kasutamine. Lisaks on sageli kasutatud hinnamuutuste näitajaid ning käsitletud viimaste aastate põllumajandussektorit ja majanduskriise. Kõik need tegurid on võimaldanud mingil määral hinnata toiduga kindlustatuse erinevaid aspekte ja tuvastada peamised probleemid selles valdkonnas. Eespool viidatud uuringute põhjal on Eesti toiduainetega seoses suhteliselt

turvalises olukorras. Siiski tuleb tunnistada, et Eestis ei ole toiduainetega kindlustatuse valdkonnas palju erauringuid tehtud. Ei ole piisavalt uuritud tegureid, mis võivad mõjutada Eesti leibkondade toidutarbimise stabiilsust. Selliseid näitajaid nagu GFSI ei ole Balti riikide jaoks arvatud, seega saab ettekujutuse toiduga kindlustatusest riiklikul tasandil üksikutest aruannetest (nt Põllumajanduse ja kalanduse tulemusvaldkonna 2021. aasta aruanne). Mis rõhutab, kui oluline on arendada kohalikku algatust andmete kogumiseks ja Eestile spetsiifiliste uuringute tegemiseks. Põhjalike rahvusvaheliste uuringute, nagu näiteks Balti riikide GFSI, puudumine tekitab lünga Eesti leibkondade ees seisvate unikaalsete toiduga kindlustatuse probleemide ja vajaduste mõistmisel.

2. Toidujulgeolekut iseloomustavad tegurid Eesti leibkondades

2.1 Metoodika ja andmed

See alapeatükk annab ülevaate töös kasutatud valikust ja metoodikast. Andmete kogumiseks kasutati uuringus Google Forms'i online-platvormi.

Küsitlus koostati vastavalt teoreetilisele baasile, toetudes FAO kategoriseerimisele ja esimeses osas esitatud varasemate uuringute tulemustele. Küsitluse eesmärk oli analüüsida Eesti perede heaolu toiduga kindlustatuse küsimustes, määrata kindlaks võimalikud täiendavad mõjutegurid ja tuvastada võimalikud lüngad toiduga kindlustatuse tagamisel. Küsitlus koosneb viiest osast: üldine teave, füüsiline kättesaadavus, majanduslik ja füüsiline juurdepääs toidule, toidu kasutamine, ülejäänud kolme mõõtme stabiilsus ajas (Lisa A).

Esimene osa käsitleb põhiaspekte, mis puudutavad pere struktuuri, haridust, perepea vanust, pereliikmete arvu, tööhõivet, sissetulekut ja elupiirkonda. Igaüks neist punktidest annab teavet küsitletavate sotsiaal-majandusliku olukorra analüüsimiseks erinevatest piirkondadest. Samuti tuleb märkida, et küsimus 'perepea' kohta oli vajalik mõistmaks, kes perekonnas peamisi finantsotsuseid teeb. Perepea määratlus (mees, naine või mõlemad) võib peegeldada kultuurilisi ja sotsiaalseid trende peres rollide jaotamisel ning näidata, kas sel on seos finants- ja toiduga kindlustatusega majapidamises. Kahjuks ei õnnestunud uuringus koguda andmeid kahest potentsiaalselt huvitavast uurimispiirkonnast - Lääne-Eestist ja Kesk-Eestist, kuna ainult mõned inimesed vastasid üleskutsele osaleda küsitluses ja seda levitada. Seetõttu ei saadud piisavat vastajate arvu ja autor otsustas need piirkonnad uuringust eemaldada koos vastajate vastustega. Tulevastes uuringutes oleks kasulik analüüsida neid piirkondi toidu kättesaadavuse ja kvaliteedi ning täiendavate majanduslike tegurite osas, kuna näiteks Lääne-Eesti hõlmab kahte saare piirkonda - Hiiumaad ja Saaremaad. Nende geograafiline isoleeritus võib olla teatud piiranguks logistikale või kaupade ja teenuste

kättesaadavusele, mis omakorda võib mõjutada toiduainete hindu ja kvaliteeti, näiteks väikestes kohalikes poodides. Küsimused isikliku kogemuse kohta põlluharimise ja sõltuvuse kohta aiasaadustest annavad lisateavet selle kohta, millised täiendavad tegurid võivad perekonna toiduga kindlustatuse tagamisel esineda.

Sektsiooni "Füüsiline kättesaadavus" eesmärk on analüüsida, kui rahul on inimesed oma piirkonna kaupluste pakutava köögiviljade, puuviljade, teraviljatoodete, piimatoodete ja teiste loomset päritolu toodetega (liha, kala, munad). Hinnangud antakse skaalal ühest neljani, kusjuures 1 tähendab rahulolematust ja 4 täielikku rahulolu pakutava valikuga. See hindamine võimaldab tuvastada võimalikke kitsaskohti toiduainete kättesaadavuses ja sortimendi mitmekesisuses, mis võib mõjutada elanikkonna toitumisharjumusi ja üldist heaolu. Autori otsus keskenduda oma uuringus sellistele tootegruppidele nagu piimatooted, teraviljatooted, köögiviljad, puuviljad ja muud loomset päritolu tooted oli tingitud asjaolust, et kõik need tootekategooriad on vajalikud tervise ja keha normaalse funktsioneerimise toetamiseks (Tervisliku toitumise informatsioon, n.d.). Lisaks pidas autor neid tootegruppe laialdaselt tarbitavaks Eesti kodanike seas ning need kuuluvad nende toodete kategooriasse, mille tootmismahud on sageli mainitud rahvusvahelistes ja riigisisestes aruannetes. Siin on oluline märkida, et liha, kala ja munad on grupeeritud kui "muud loomset päritolu tooted", kuna kõik need tooted on esmajoones rikkad raua, valgu ja B12-vitamiini poolest ning üldiselt võivad olla vastavalt eelistustele teineteisega asendatavad (GUZ, n.d.).

Järgmine osa on mõeldud hindama majanduslikku ja füüsilist juurdepääsu toidule, keskendudes isiklikule toidujulgeolekule ja toitumiseelistustele. Selles uuritakse, kuidas erinevad tegurid nagu hind, kvaliteet ja füüsiline juurdepääs mõjutavad ostuotsuseid. Selle jaotise eesmärk on saada sügavam ülevaade füüsilisest ja majanduslikust juurdepääsust toidule, samuti sellega seotud isiklikest eelistustest ja piirangutest, mis mõjutavad inimeste toitumisvalikuid ja elukvaliteeti.

"Toidu kasutamine" sektsioon on suunatud sellele, kuidas inimesed oma toitumisharjumusi juhivad ja milliseid meetmeid nad rakendavad toidu kvaliteedi, säilivuse ja optimaalse kasutamise tagamiseks. Küsimused keskenduvad mitmele aspektile, alates kuidas inimesed toitu tarbivad ja kvaliteedi hindamisest kuni säilivusega seotud probleemide lahendamise ning toidukadude vähendamiseni.

Viimane sektsioon on kavandatud analüüsima, kuidas majanduslikud kriisid ja erakorralised sündmused nagu COVID-19 pandeemia on mõjutanud inimeste toiduostude stabiilsust ja majanduslikku vastupidavust. See keskendub muutustele toiduainete hindades,

tarbimisharjumustes ja kuidas inimesed neile muutustele reageerivad. See uurib, kuidas majanduslikud ja sotsiaalsed mõjurid mõjutavad inimeste toiduostude stabiilsust aja jooksul, pakkudes väärtuslikku teavet selle kohta, kuidas kriisid võivad mõjutada toidutarbimist ja majanduslikku käitumist.

Küsitluse läbiviimiseks kasutati Google Forms platvormi. Vajalik kontaktteave anti autorile küsitletavate nõusolekul, samas oli küsitlus anonüümne. Küsitluses küsiti isiklikku teavet ainult niivõrd, kui võrd see oli antud. 65 saadetud sõnumist, milles paluti küsitluses osaleda, oli tegelik osalejate arv 62 inimest, mis autor arvates on hea näitaja ja demonstreerib kodanike avatust sellistele uuringutele. Tõenäoliselt mõjutas sellist head osalust ka asjaolu, et pöördumine toimus isiklikult suhtluskanalite kaudu (Facebook, Telegram, Instagram, WhatsApp). Samuti tuleb autoril märkida toiduga kindlustatuse küsimuse vastu huvi tundnud kodanike osa, kuna 11 (17.7%) inimest palusid võimalust saada teada uuringu tulemustest. Uuringu sihtrühmaks olid Eesti kodanikud kolmest erinevast piirkonnast, kes juba pidasid oma majapidamist, seega üliõpilased, kes elasid vanematega koos ühe katuse all, jäeti küsitlusest välja. Ühegi küsitletuga polnud autor isiklikult tuttav enne kutse saatmist osaleda küsitluses. See oli tehtud eesmärgiga läbi viia tasakaalustatud uuring, kus oleks võimalik koguda arvamusi inimestelt erinevate elutingimustega.

See on pilootuuring, kuna see on suunatud täiendavate tegurite tuvastamisele, mis mõjutavad toiduga kindlustatust Eesti majapidamiste seas, ning testib võimalusi edasisteks uuringuteks selles suunas. Uuringus pööratakse erilist tähelepanu majanduslikele teguritele, mis mõjutavad toiduga kindlustatust (sissetulek, ostujõud, inflatsioon, COVID-19 kriis).

Töös kasutatakse selliseid analüüsivahendeid nagu eksperthinnangute meetod, majanduslik ja statistiline, rühmitamise meetod, võrdlusanalüüs, andmete visualiseerimise tabelilised ja graafilised meetodid. Andmeid, mis koguti suletud küsimustele vastates ja mis olid kvantitatiivsed, analüüsiti kirjeldava statistika abil, mis hõlmas andmete põhinäitajate, näiteks keskväärtuse ja standardhälbe arvutamist. Mõningaid vastuseid analüüsiti protsentuaalselt, et teha kindlaks mustrid erinevate küsitletute rühmade vahel. Avatud küsimustele antud vastuseid analüüsiti temaatiliselt, et tõlgendada vastuste tähendust. Mõned neist vastustest rühmitati ja analüüsiti samuti protsentides.

2.2 Esmaste andmete analüüs

2.2.1 Üldine teave uuringus osalejate kohta

Antud peatükis arutleb autor konkreetse uuringu tulemuste üle. Uuringus osales 95,3% vastanutest (62 inimest 65-st vastasid küsimustikule). Üksikasjalikum üldine sotsiaal-demograafiline teave on esitatud Tabelis 2.

Tabel 2

Vastajate sotsiaal-demograafilised andmed

		Vastajaid	Vastajate osakaal (%)
Perepea	Naine	21	33,9%
	Mees	18	29,0%
	Naine ja mees	23	37,1%
Perepea haridustase	Algharidus	2	3,2%
	Põhiharidus	1	1,6%
	Kutseharidus	13	21,0%
	Keskharidus	13	21,0%
	Kõrgharidus	33	53,2%
Perekonnapea vanus	26-35	8	12,9%
	36-45	14	22,6%
	46-60	32	51,6%
	61 ja rohkem	8	12,9%
Ühe katuse all elavate inimeste arv	Üks	3	4,8%
	Kaks	26	41,9%
	Kolm	14	22,6%
	Neli	17	27,4%
	Viis	1	1,6%
	Kuus	1	1,6%
Töötavate inimeste arv peres	Üks.	19	30,6%
	Kaks	34	54,8%
	Kolm	9	14,5%
Pereliikme keskmine sissetulek kuus	0 kuni 188	0	-
	189 kuni 378	6	9,7%
	379 kuni 756	17	27,4%
	rohken kui 757	39	62,9%
Elukoha piirkond	Lõuna-Eesti	22	35,5%
	Kirde-Eesti	17	27,4%
	Põhja-Eesti	23	37,1%
Aiakrundi olemasolu	On olemas	27	43,5%
	Sellist kogemust pole	35	56,5%

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhjal

Leibkonna juhtide jaotus soo järgi on suhteliselt ühtlane: naised juhivad 33,9% juhtudest ja mehed 29,0% juhtudest. Huvitav on olukord leibkondades, kus juht on nii mees

kui ka naine, 37,1% juhtudest, mis võib viidata suundumusele vastutuse võrdsele jagunemisele leibkonnas, sõltumata soost.

Asjaolu, et uuringus osales rohkem inimesi, kus leibkonna juht on pigem "naine" kui "mees", võib samuti viidata sellele, et tegemist on üksikvanemaga leibkonnaga. Rahva ja eluruumide loendus (2021) kohaselt on Eestis üksikvanemaga pered, kus ainus vanem on naine, seitse korda sagedamini levinud kui pered, kus ainus vanem on mees, aga kolm ja pool korda harvemini kui pered, kus mõlemad vanemad on olemas. Sellegipoolest seda aspekti ei ole aga põhjalikumalt uuritud küsitluse põhjal, ei ole võimalik teha täpseid järeldusi selle mustri olemuse kohta. See on eeldus, mida võib edasistes uuringutes üksikasjalikumalt uurida.

Enamik leibkonnapeadest on kõrgharidusega (53,2 protsenti), seejärel jagunevad andmed võrdselt kutsehariduse või keskhariidusega (kumbki 21 protsenti). See näitab, et suur osa valimisse leibkonnapeadest on hästi haritud. See võib mõjutada ka muid aspekte, nagu sissetuleku tase, või näiteks aidata kaasa perekonna vastupidavamale reageerimisele kriisiolukordadele. Kõige suurem osa leibkonnapeadest on vanuses 46-60 aastat (51,6%), samas kui nooremad vanuserühmad (26-35 ja 36-45 aastat) osalesid uuringus vähem. Kõigi leibkondade seas on kõige levinumad perekonna suurused kas kaks inimest (41,9 protsenti) või neli inimest (27,4 protsenti). Liiga suured pered (viis või enam liiget) on suhteliselt haruldased. Väga haruldased on ka leibkonnad, mis koosnevad ainult ühest inimesest (4,8 %), ning need koosnevad eelkõige vanematest inimestest (üle 61-aastased). Märkimisväärne on ka see, et kolmest sellisest leibkonnast kaks nimetavad leibkonna juhiks "naist". Rahva ja eluruumide loendus (2021) kohaselt moodustavad naised Eestis vanemas eas suurema tõenäosusega ühe leibkonna kui mehed.

Enamikus peredes on kas üks (30,6%) või kaks töötavat isikut (54,8%). Valimi suhteliselt kõrget sissetulekut näitab asjaolu, et suurem osa vastajatest on pered, kus keskmine sissetulek ühe pereliikme kohta ületab 756 (62,9 protsenti). Märksa väiksem osa peredest kuulub madalama sissetulekuga rühmadesse, mis viitab üldiselt soodsale materiaalsele olukorrale vastajate hulgas.

Nende hulgas, kes märkisid, et keskmine sissetulek ühe pereliikme kohta on 189 (9,7 protsenti vastanutest), oli ülekaalus nende leibkondade osakaal, kes märkisid perepeaks "naine" (8 protsenti kõigist vastanutest), ning ainult üks pere selles kategoorias märkis perepeaks nii meest kui ka naist. Keskmise sissetulekuga peredes, st peredes, mille sissetulek oli 379 kuni 755 inimese kohta (27,4%), märkis 11% kõigist vastanutest perekonnapeaks nii meest kui ka naist, samas kui ainult 9,7% märkisid mehe ja 4,7% naise. Kõrge sissetulekuga

vastajate hulgas märkis 24 protsenti leibkondadest nii meest kui ka naist leibkonna juhiks, 17,7 protsenti pidas leibkonna juhiks meest ja 21 protsenti märkis selles rollis naist.

Siin on võimalik uuringu autori lühinägelikkus - ei ole selge, kas leibkonnad, kes märkisid ainult mehe/naise, on üksikvanemad ja ei ole päris selge, kas sellised pered saavad riigilt rahalist abi. See võib raskendada nii muustrite tuvastamist kui ka põhjusliku seose tuvastamist nende rühmade vahel, eriti toiduga kindlustatuse jätkusuutlikkuse valdkonnas, ning seda võiks tulevaste uuringute käigus parandada.

Lisaks on 43,7 protsendil leibkondadest kogemusi põllumajanduses. Nagu mainitakse Maja Turnseki, Siv Lene Gangenes Skari, Marit Piirmani, Ragnheidur Thorarinsdottiri, Martina Bavecì ja Ranka Junge (2022) uuringus, on viimastel aastatel suurenenud nende inimeste arv, kes on hakanud tegelema aianduse või põllumajandusega, ning et see on avaldanud ainult positiivset mõju nende individuaalsele toiduga kindlustatusele.

Kõik leibkonnad, kes märkisid, et leibkonnapea(te)l on kõrgharidus, kuuluvad ka kõrge keskmise sissetulekuga rühma ühe pereliikme kohta. Seega on keskmine uuringus osalenud pere leibkond, kus perepea on nii mees kui ka naine, kellel on kõrgharidus, vanusegrupis 46-60 aastat, kus ühe katuse all elab kaks töötavat inimest, kelle sissetulek iga inimese kohta ületab 757 eurot kuus.

2.2.2 Kaupade füüsiline kättesaadavus ostmiseks kolmes piirkonnas

Teine küsimuste osa oli seotud kaupade kättesaadavuse kategooriaga, siin oli kõik üsna lihtne - autor palus vastajatel määrata viie kaubakategooria kättesaadavust skaalal 1 kuni 4, kus 1 tähendab, et vastaja ei ole rahul valikuga, mis osad on antud; 2 - vastaja ei ole pakutava valikuga liiga rahul; 3 – vastaja on pigem valikuga rahul; 4 – vastaja on antud valikuga rahul. Allpool esitatud tabelis on esitatud skaala punktide keskmine väärtus ja nende standardhälve, mis on jaotatud elukoha piirkonna järgi (Tabel 3).

Tabel 3

Tarbijate hinnang kavandatud tootevalikule kohalikes kauplustes

Toodete pakkumine hindamine	Kirde-Eesti		Põhja-Eesti		Lõuna-Eesti	
	Keskmine tulemus	Standard hälve	Keskmine tulemus	Standard hälve	Keskmine tulemus	Standard hälve
Köögiviljad	3,26	0,1	3,36	0,1	3,29	0,09
Puuviljad	3,02	0,11	3,24	0,11	3,08	0,09
Teraviljatooted	3,54	0,08	3,55	0,08	3,44	0,07
Piimatood	3,8	0,06	3,75	0,06	3,73	0,06
Muud loomsed saadused	3,52	0,08	3,5	0,08	3,44	0,08

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhjal

Väljavõetud andmete põhjal on näha, et keskmised hinded on piirkonniti üsna sarnased ja standardhälbed on minimaalsed, mis näitab, et vastajate arusaamad toidu kättesaadavusest oma piirkonnas on üldiselt sarnased. On märgatav tendents, et puuviljade kättesaadavust hinnatakse üldiselt madalamalt kui teisi tootekategooriaid. Kõige madalamalt hindasid seda Ida-Eesti vastajad (3,02). Kõige paremini hindasid vastajad piimatoodete kättesaadavust kauplustes. Siin olid keskmised väärtused üldiselt sarnased ning piimatoodete kättesaadavust hindasid taas kõige paremini Ida-Eesti elanikud (3,8). Tinglikult võib jagada väärtusi (>3,5) ja öelda, et elanikud hindavad kõige paremini teravilja, piimatoodete ja muude loomsete toodete (kala, liha ja munad) pakkumist kaupluste riiulitel, samas kui puu- ja köögivilju hinnatakse samuti kõrgelt, kuid mitte nii rahuldavalt kui teiste kategooriate tooteid. Siinkohal tasub ka mainida, et Maaeluministeeriumi poolt koostatud Eesti põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse aruandes 2021. aastal märgitakse, et Eesti isevarustus sellistes sektorites nagu piima-, teravilja- ja kalatoodang ületab kaugelt kodumaist nõudlust ja kasvab igal aastal ainult mahult (TBT Staff, 2022). Eeltoodud teave rõhutab Eesti suurt isevarustatust nendes agrotööstustoodetes, mida ka uuringus kõrgelt hinnati.

Üldiselt ei ole peale minimaalsete kõikumiste ükski esitatud kaubakategooria hinnatud halvemini kui "rahuldav", mis võib viidata kaupade heale kättesaadavusele kõigis kolmes piirkonnas. Autor julgeb oletada, et minimaalsed kõikumised on pigem seotud isikliku arusaamaga poeriulite täituvuse kohta, samuti küsitletute eelistustega. Seega ei ole ükski küsitletutest piiratud vajalike kaupade arvuga kaupluste riiulitel, mis kaasneb nende kõrge hinnanguga toiduga kindlustatuse tegurile "kättesaadavus". Kuna piirkondade vahel ei ole eriti suuri erinevusi tajumises, võib järeldada, et kaupade kättesaadavus on Eestis ühtlaselt jaotunud ja ei sõltu geograafilisest asukohast.

2.2.3 Hinnang kaupade füüsilisele ja majanduslikule juurdepääsule

Kolmandas osas analüüsitakse majanduslikku ja füüsilist juurdepääsu toidule. Teoreetilisest osast meenutame, et see tegur on vastutav erinevate näitajate eest, alates majanduslikust võimekusest osta toitu ja füüsilisest võimekusest, et vajalike kaupade ostmisel ei ole takistusi, kuni oluliste toitainete kättesaadavuseni sotsiaalkultuurilisest vaatenurgast (FAO 2008). Siinkohal püüab autor iga näitaja puhul sondeerida ja analüüsida neid mõnevõrra distantsilt, et selgitada välja selle teguri üldine taust vastajate seas ja mõista, milliste probleemidega nad võivad silmitsi seista. Siinkohal püüab autor iga näitaja puhul sondeerida ja analüüsida neid mõnevõrra distantsilt, et selgitada välja selle teguri üldine taust

vastajate seas ja mõista probleeme, millega nad võivad kokku puutuda eluks vajalike kaupade kättesaadavuse osas.

Kõigepealt püüab autor analüüsida, kas on olemas mõni elutähtsate kaupade kategooria, mida Eesti pered peavad vähem oluliseks või mida võib välja jätta. Seda tehti selleks, et selgitada välja, millistest tootekategooriatest on pered valmis näiteks kriisiolukordades loobuma, ning millised viiest eluks vajalikust kaubaliigist jäetakse eestlaste igapäevases toiduvalikus välja. Selleks kasutati skaalat 1 kuni 5, et hinnata erinevate toidugruppide olulisust pere toiduvalikus, kus 1 tähendab, et vajadus ei ole üldse oluline, ja 5 tähendab 'väga oluline' pere igapäevases menüüs. Kirjeldava statistika tulemused on esitatud Lisades (Lisa B). Saadud andmete kohaselt oli kõigi toidugruppide tähtsuse mediaanväärtus 4, mis näitab üldiselt kõigi nende toidugruppide suurt tähtsust perekondade igapäevases toitumises. Muud loomsed tooted (liha, kala, munad) said madalaima miinimumväärtuse (1), kuid autor peab märkima, et need olid antud inimeste poolt, kelle pered on usulistel põhjustel täielikult loobunud lihatoodetest ja kelle toitumine ei sõltu sellest tootekategooriast.

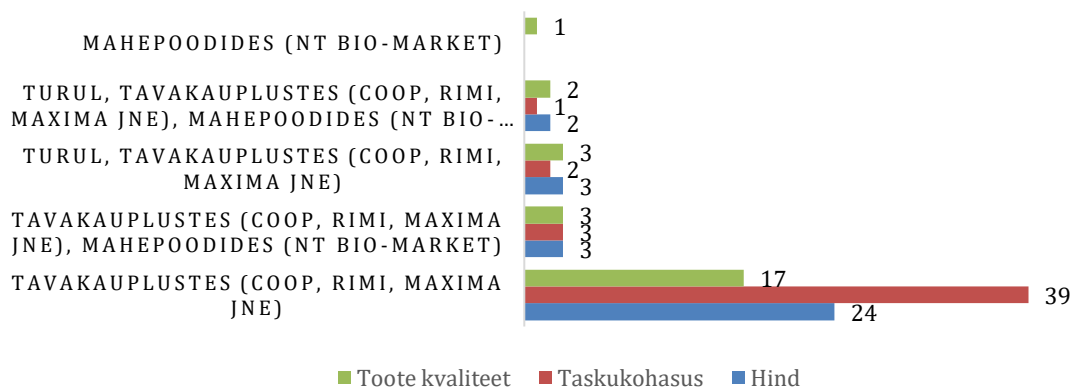
Kokku 9 perekonda märkis, et neil on spetsiifilised toitumisharjumused, neist 3 perekonda ei tarbinud teatud toiduaineid usulistel põhjustel. Need kolm perekonda on täielikult loobunud liha tarbimisest ja kõigil kolmel on ka täiendavaid toidugruppe, mida nad ei tarbi (lehmapiim, munad, hobuseliha, teatud tüüpi mereannid). Ülejäänud peredest kahel on piirangud, mis põhinevad kultuurilistel eelistustel (kumbki märkis liha ja mune kui toiduaineid, mida ei tarbita), kahes peres on arsti poolt määratud toitumispriirangud, mis välistavad laktoosi tarbimise, ja kahes peres on kummaski üks esindaja, kes keeldub liha ja laktoosi tarbimisest kultuurilistel kaalutlustel. Pered, kes keeldusid laktoosi ja piimatoodete tarbimisest, märkisid samuti vähe piimatoodete vajadust oma toiduvalikus (nende madalaimad väärtused olid - 2).

Siinkohal on oluline märkida ka nende kodanike kõrget teadlikkust, kes ei kasuta ühtegi tootekategooriat. Igaüks neist, mainis, et nad kasutavad asendajaid, et säilitada vajalik toitainete tase. Üheksa selle kategooria inimestest kuus ütlesid, et nad söövad toiduaineid, mis asendavad loomseid toiduaineid toitaineliselt piisavalt, kaks ütlesid, et kasutavad vitamiine, ja üks pere ütles, et kasutab nii vitamiine kui ka toiduaineid, mis asendavad loomseid toiduaineid toitaineliselt piisavalt. See tähendab, et inimestel, kes on mingil põhjusel loobunud konkreetsete toiduainete söömisest, ei ole probleeme nende toitainete saamisega, mida nad vajavad enda ülalpidamiseks.

Siiski on veel üks tootekategooria, millel oli samuti mitu tähtsuse hinnangut, mis olid võrdsed väärtusega "2" ja millel ei olnud ilmset põhjust - puuviljad. Lisaks on selle tootekategooria keskmine väärtus suhteliselt madalam, võrdne liha- ja piimatoodete omaga (3,9). On võimalik, et osa Eesti peresid peab puuvilju vähem vajalikuks toiduks või toidugrupiks, mida võib majandusliku olukorra halvenemise korral "ohverdada", kuid võimaliku mustriga väljaselgitamiseks on vaja suuremat valimit. Eriti käesoleva uuringu kontekstis võib see tulemus sõltuda perede isiklikest eelistustest, sest enamiku küsitluses osalenute seas - puuviljad mängisid sama olulist rolli kui teised kaubakategooriad ja neid hinnati küsitletute poolt võrdselt kõrgelt.

Seega viitavad kõik need näitajad sellele, et valimisse kuuluvatel peredel on piisav füüsiline juurdepääs, et saada kõiki vajalikke toitaineid individuaalse toiduga kindlustatuse säilitamiseks, sõltumata nende toitumisharjumustest.

Eelistatud ostukohtade ja nende valiku põhjuste osas ei olnud vastajate arvamused väga erinevad. Joonisel 2 on esitatud kokkuvõtte andmetest, kus on esitatud vastused, mis viitasid ravimtaimekaupade ostmise kohtadele, ja viited selle valiku põhjustele. Vastavalt sellele näitab vertikaalne telg, milliseid ostukohti/variatsioone vastajad eelistavad, ja horisontaalne telg näitab selle valiku põhjust. Iga valikut koos põhjuse ja eelistatud ostukohaga võis valida võrdselt (st autor ei seadnud vastuste arvule piirangut).

Joonis 2. Seos ostukohtade toodete taimse päritoluga ja selle valiku põhjuste vahel.

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhjal

Kõige populaarsemad kohad, kust taimseid toiduaineid osta, on tavalised poed (Coop, RIMI, Maxima jne). Seda valisid vastajad kokku 51 korda. Kõige sagedamini mainiti selle valiku põhjuseks lihtsat kättesaadavust (39 korda). See rõhutab, et küsitlusest pärit peredel ei ole probleeme füüsilise juurdepääsetavusega. Paljude tarbijate jaoks mängivad olulist rolli ka hind (mida mainiti vaid 24 korda) ja toote kvaliteet (mida mainiti 17 korda).

Turgu ja tavalisi kauplusi kasutatakse koos ainult 4 korda ostukohtadena, kusjuures toote kvaliteeti ja hinda mainitakse mõlemal juhul 3 korda selle valiku põhjusena ning kättesaadavust ainult kaks korda.

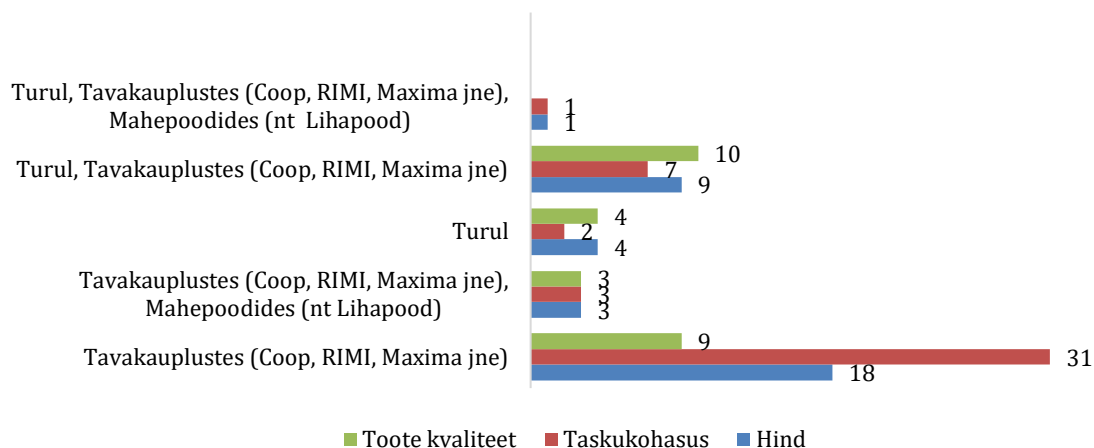
Tavapäraste ja spetsialiseeritud kaupluste kombinatsiooni mainiti vaid kolmel korral ning selle valiku põhjuseid mõjutasid vastajate merede üheaegselt kõik kolm tegurit (hind, kättesaadavus, kvaliteet), mida samuti nimetati kummaski 3 korda. Vt võib viidata ostjate tasakaalustatumale lähenemisele, kes otsivad kombinatsiooni kvaliteetsetest toodetest mõistliku hinnaga ja mugava asukohaga.

Kolmel korral mainitakse ka järgmist kombinatsiooni - turg, traditsioonilised kauplused, spetsialiseeritud kauplused. Siin on põhjuste jaotus üldiselt üsna ühtlane, kuna kvaliteeti ja hinda mainiti kumbki kaks korda ja juurdepääsetavust ainult üks kord.

Ainus põhjus, mida mainis ainus vastanu, kes eelistas spetsialiseeritud kauplusi, oli toote kvaliteet. See vastus ei ole väga esinduslik, kuna see on esitatud ühes variandis, kuid võib oletada, et kliendid, kes valivad spetsialiseeritud kauplused, teevad seda eelkõige toodete kõrge kvaliteedi tõttu, hoolimata garanteeritud, kõrgemast hinnast ja vähem mugavast asukohast võrreldes teiste kauplustega.

Võrreldamatu eelis on vastajate seas jätkuvalt tavapoodidel, sest see on endiselt populaarne nii üksi kui ka koos teiste ostukohtadega. Küsitluses osalenud inimesed on positiivselt meelestatud nii kvaliteedi kui ka hinna ja eelkõige selle kauplustüübi kättesaadavuse osas. Viimane on tõenäoliselt selle valiku edukuse põhjuseks küsitletute seas, sest teiste valikute puhul (kombinatsioonid tavapäraste kauplustega) esineb kiire kättesaadavus suhteliselt harvemini kui teised põhjused. See näitab, et ühelgi Eesti perel ei ole olulisi probleeme taimsetele toodetele füüsilise juurdepääsu küsimuses.

Loomsete toodetega on olukord sarnane. Küsitluse andmed on teisendatud alljärgnevale joonisele 3. Vertikaalteljel on näidatud, milliseid poekohti/variatsioone eelistavad vastajad ja horisontaalteljel on näidatud selle valiku põhjus. Iga valik koos põhjusega võis valida võrdselt teise valikuga (st autor ei seadnud vastuste arvule piirangut)

Joonis 3. Seos ostukohtade toodete loomse päritoluga ja selle valiku põhjuste vahel.

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhjal

Vastajate seas on tavapoe endiselt kõige populaarsem võimalus kaupade ostmiseks. Seda valiti kokku 38 korda. Selle valiku peamisteks põhjusteks oli juurdepääsetavus (vastajad märkisid selle põhjuse 31 korda), teisel kohal oli hind (seda märgiti 18 korda) ja kolmandal kohal kvaliteet (valiti 9 korda).

Teine populaarne variant küsitletute seas oli turu ja tavapoe kombinatsioon - selle valis 15 inimest ning siin oli küsitletute jaoks esmatähtis toodete kvaliteet (10 hindepunkti), millele järgnesid hind (9 hindepunkti) ja kättesaadavus (7 hindepunkti).

Muud variatsioonid selle kohta, kust tooteid osteti, olid vastajate seas vähem populaarsed - ainult "turg" valisid neli inimest ning igapäevase jaoks olid loomse päritoluga toodete valikul võrdselt olulised kvaliteet ja hind, lisaks nendele põhjustele tõid kaks inimest esile ka koha enda kättesaadavust geograafilisest seisukohast. Tavapoe ja spetsialiseeritud poe kombinatsiooni valis kolm inimest ning põhjused olid siin ühtlaselt jaotunud - iga inimene märkis, et kõik kolm põhjust (hind, kvaliteet, lihtne kättesaadavus) mängisid ostukoha valikul olulist rolli.

Kõige vähem populaarne oli poe, turu ja spetsialiseeritud kaupluse kombinatsioon. Seda mainis vaid üks vastaja, kelle jaoks on kaupade ostmisel kõige olulisemad kaupluse asukoht ja hind.

Üldiselt võib analüüsi tulemuste põhjal järeldada, et enamik vastanutest valib nii loomsete kui ka taimsete toodete puhul üldpoode (Coop, RIMI, Maxima jne). Ostjad, kes valivad tavapoe, ootavad head tasakaalu hinna, kättesaadavuse ja toodete kvaliteedi vahel. Nad ei pea sõitma pikki vahemaid ega puutuma kokku ülehinnatud pakkumistega, et leida korraliku kvaliteediga tooteid. See näitab, et ükski valimisse kuulunud perekondadest ei ole

tõenäoliselt silmitsi tõsiste füüsiliste või tõsiste majanduslike piirangutega oma põhitoiduainete heaolu suhtes.

Viimane osa käsitles leibkonna enda arusaama oma rahalisest olukorrast ostujõu hindamist käsitleva küsimuse kaudu. Ostujõud viitab majanduslikele põhjustele ja lõpetab kõigi kolme teguri analüüsi, mis võivad mõjutada "juurdepääsu" tegurit toiduga kindlustatuse määramisel. Autor valis vastuse esitamiseks leibkonna demograafilis-sotsiaalse staatuse tabelina (Lisa C).

Leibkondadest, kus perepea on naine, hindab 52,3% (11 vastust) oma ostujõudu "keskmiseks", 42,8% (9 vastust) "kõrgeks" ja üks ülejäänud leibkond märkis vastuse all "madalat" ostujõudu. Samas leibkondades, kus perepea on mees, jagunevad ühtlaselt (igauks 50%) need, kes hindavad oma ostujõudu keskmiseks (9 vastust) ja kõrgeks (samuti üheksa vastust). Suhteliselt sama ühtlane jaotus säilis nende leibkondade seas, kus perepeaks peetakse nii meest kui ka naist - 52% (12 vastust) määratlesid end "keskmise" ja 48% "kõrge" ostujõuga leibkonnana.

Haridustasemete puhul on märgatav oluline hüpe enesemääratluse "keskmise" ja "kõrge" ostujõu vahel perekonnapea/peade üleminekul kõrgharidusele. Kui teistel haridustasemetel hindasid inimesed enamuses oma rahalist heaolu keskmiseks, siis kõrgharidusega olukorras positioneerib 60% märkinutest (20 inimest) oma ostujõudu "kõrgeks" ja vaid 40% "keskmiseks".

Viimane analüüsitav tegur oli igakuine sissetulek pereliikme kohta. Siinkohal võime täheldada selgemat erinevust erinevate tegurite vahel. Kõige kõrgema sissetulekuga perede puhul on nende ostujõud pigem "kõrge" (64% sellistest peredest pärit vastajatest), samas kui keskmise ja alla keskmise sissetulekuga vastajad märkisid enamasti oma pere ostujõu "keskmiseks". Tähelepanuväärne on, et ainus vastaja, kes hindas oma pere ostujõudu "madalaks", kuulus leibkonda, kus sissetulek ühe inimese kohta jääb vahemikku 189-378 eurot.

Autori arvates on need tulemused üsna huvitavad. Kõigepealt mõistame, milliseid tegureid me ostujõu kontekstis arvesse võtame. Üks võimalus ostujõudu esitada on kujutada seda sissetulekute ja elatusmiinimumide suhtena (Takmanova, 2020). 2022. aastal oli elukallidus inimese kohta 303,38 eurot (Mikhailov, 2023). Seega on enamik vastanutest (90%) rahuldava ostujõuga, sest nende hinnangul on sissetulek ühe pereliikme kohta üle 379 euro.

Mis puutub sooküsimusse, siis tundub, et pered, kus naine on perekonnapea, on mingil moel ebasoodsamas olukorras. Vaatamata minimaalsele erinevusele teistest leibkonnatüüpidest, on perekondadel, kus naine on perekonnapea, suurim erinevus "kõrge" ja "keskmise" ostujõu vahel ning see leibkonnakategooria on ainus, mille ostujõu näitaja on "madal". See võib olla märk sellest, et naised on sissetulekute ja töökohtade osas ikka veel vähem privilegeeritud. Tulles tagasi analüüsi esimese punkti juurde, on märgatav, et enamik leibkondi, mille sissetulek ühe liikme kohta on madal, on leibkonnad, mille leibkonna juhiks on märgitud "naine". Sotsiaalses kontekstis on Eesti pikka aega võidelnud soolise sissetulekute ebavõrdsusega ja olnud üsna aktiivne. Üldine sooline palgaerinevus brutosummana on viimase kolmekümne aasta jooksul pigem vähenenud ning 2019. aastal oli see 17,1 ja 2023. aastal vaid 13,1 protsenti, mis on aga ülejäänud ELi riikide kontekstis endiselt märkimisväärne ja näitab, et ebavõrdsus püsib (Meriküll, Tverdostup, 2023; Kireeva, Katšan, 2023). Ruth Alas ja Tõnu Kaarelson (2008) märgivad oma uurimuses, et soolist sissetulekute ebavõrdsust Eesti ühiskonna kontekstis ei saa alati seostada teiste sotsiaalsete teguritega, nagu näiteks haridus, sest naiste haridustase on Eestis kõrge. Seda tulemust seoses soolise rollijaotusega leibkonnas ja toiduga kindlustatuse seosega on potentsiaalselt huvitav edasi uurida, sest autor viitab sellele, et mida madalam on sissetulek, seda väiksem on ostujõud, seda väiksem on leibkonna toidukorv ja seega seda väiksem on toiduga kindlustatuse hindamisel "kättesaadavuse" tegur.

On märkimisväärne, et üks madala sissetulekuga leibkondadest määratles oma ostujõudu kui "kõrge". Autor on juba eespool maininud, et on võimalik, et sellist leibkonda võivad mõjutada täiendavad tegurid (nt riigi toetus, üksikvanemaga pere puhul), mida käesolevas uuringus ei uuritud, kuid mida võib edasistes uuringutes arvesse võtta.

Positiivne korrelatsioon haridustaseme ja kõrgema sissetuleku vahel on juba analüüsis nomenklatuur. See muster kehtib ka käesoleva valimi puhul. Siinkohal tekib aga veel üks huvitav tähelepanek - mille tõttu hindavad kõrge sissetulekuga pered (need, kelle sissetulek on üle 757 euro pereliikme kohta) 40% juhtudest oma ostujõudu siiski "keskmiseks". 2023. aastal teatas Statistikaamet elanikkonna ostujõu vähenemisest kümme protsenti ja peamiste põhjuste hulgas toovad nad välja kaalutlusõiguse vähenemise, kus suurenenud eluasemekulud (see hõlmab suurenenud maksukoormust ja tõusvaid kommunalteenuste hindu) piiravad jätkuvalt muid kulutusi (PM Majandus, 2023). Muude teenuste kallinemine võib mõjutada inimeste kulutusi toidule, nii et kuigi nende sissetulekud on kõrged, ei pruugi nende ostujõud neile nii "kõrge" tunduda. Edasistes analüüsides oleks hea näha, kuidas muud liiki tarbimine

(nt üüritud eluase) mõjutab perekonna majanduslikku olukorda ja kuidas nende toidukorv on piiratud. Lisaks võib hinnatõusu suhtes tundlikkus mõjutada ka teist toiduga kindlustatuse tegurit, nimelt stabiilsust, sest see näitab perekondade haavatavamast olukorda näiteks kriisi olukordade korral.

Üldiselt on käesolev osa näidanud, et uuringus osalenud Eesti leibkondadel ei ole tõsiseid raskusi ei füüsilise ega majandusliku "juurdepääsuga" vajalikele toiduainetele antud ajaperioodil, kuid on esile toonud potentsiaalselt huvitavaid lisategureid, mida võiks arvesse võtta üksikasjalikumal uuringul nii "juurdepääsu" kui ka leibkonna toiduga kindlustatuse stabiilsuse tagamisel.

2.2.4 Toidu kasutamine Eesti peredes

Selle küsimuste kategooria eesmärk oli eelkõige hinnata Eesti perede poolt tarbitavate toodete ohutust ja kvaliteeti, samuti küsimusi jäätmekäitluse kohta. Kuigi jäätmeküsimus ei ole toiduga kindlustatuse hindamisel päevakorras, sai töö autor inspiratsiooni SEI 2022 uuringust, milles kirjeldati jäätmeteks muutuva toidu suurt kadumist. Seega on see tegur vajalik haavatavate tunnuste tuvastamiseks ja ressursside väärkasutamise markeriks, mis omakorda võib mõjutada ülemaailmset toiduga kindlustatust. Meuret (2022) reageerib oma artiklis rahvusvahelistele aruannetele toiduga kindlustatuse ja nälja kohta ning rõhutab, et liigne tootmine rikastes riikides on lahutamatu seotud ressursside nappuse süvenemisega vähem jõukates piirkondades. Seega soovib autor testida Eesti leibkondade suhtumist raiskamisse ja kontrollida, kuidas uuringus osalenud pered kasutavad toidu ülejääke.

Tabelis, mis asub Lisas (Lisa D), on esitatud vastused küsimusele kauplustes pakutavate toodete kvaliteedi kohta, jaotatuna vastajate elukoha järgi. Küsimuses paluti hinnata taimsete ja loomsete toodete kvaliteeti neljapallisel skaalal, kus 4 tähendab, et vastaja on rahul, 3 tähendab, et on pigem rahul, 2 - pigem ei ole rahul ja 1 - ei rahul.

Märkimisväärne on, et ükski vastanutest ei märkinud vastuseks 1. Muidu jäid vastused vahemikku 2 kuni 4, kusjuures keskmine hinne oli 3,2 taimsete toodete puhul ja 3,4 loomsete toodete puhul, kusjuures kõik standardhälbed olid minimaalsed. Mõlema tooterühma andmeid analüüsid selgus, et mõnede leibkondade minimaalne rahulolu oli 2, mis tähendab "pigem rahulolematu". See näitab, et mõned tarbijad on nende toodete kvaliteedi või ohutusega rahulolematud. Selline rahulolematust võib üldarvu taustal kaduda, kuid võib ilmneda lähemal uurimisel. Rahulolematute tarbijate kaasamine dialoogi võib aidata tuvastada mõne elanikkonna osa kohalikke probleeme seoses piirkondades pakutavate toodete kvaliteediga ja aidata kaasa toiduga kindlustatuse parandamisele.

Sellele vaatamata tajuvad kõik piirkonnad vastavalt keskmistele hindedele ligikaudu ühtmoodi kaupluste riiulitel olevate toodete kvaliteeti, kus eelkõige kvaliteedipunktiks on määratud 3, st vastajad on pakutavate toodetega pigem rahul. Kõige madalamalt hindavad taimseid tooteid Põhja-Eesti vastajad (3,19) ja loomseid tooteid Ida-Eesti vastajad (3,34). Tähelepanuväärne on, et piirkondade vahel on suurem lõhe loomse päritoluga toodete hindamisel, sest Lõuna-Eestist pärit vastajad hindavad liha-, piima- ja sarnaste toodete kvaliteeti kõige kõrgemalt (3,46). See võib viidata nii võimalikele erinevustele pakutavate toodete kvaliteedis kui ka vastajate isiklikele eelistustele või "ankurdatud" väärtustele. Kahjuks ei ole esitatud andmed selle erinevuse kindlakstegemiseks päris piisavad, sest erinevus on minimaalne, mistõttu on raske mõista ja selgitada selle võimalikku põhjust, kuid teisest küljest toob see esile võimaliku probleemi.

Peaaegu kõik vastajad, kellel oli aed, andsid hindeks "4", mis näitab, et vastajad olid rahul aias kasvatatavate toodete kvaliteediga. Selle kategooria keskmine oli 3,8 standardhälbega 0,14, mis on kõrgem kui neil, kes hindasid kauplustest saadud toodete kvaliteeti. Seega hindavad vastajad kõrgelt tooteid, mida nad saavad ise toota, mis võib olla üks peamisi põhjusi, miks nad põllumajandusega tegelevad.

Ringlussevõtu osas esitati vastajatele küsimus "Kuidas lahendate toiduainete kõlblikkuse lõppemisega seotud probleeme?" ja anti kolm võimalust. Vastuste tulemused on esitatud joonisel Lisas (Lisa E).

Uuringus osalenud Eesti elanike seas on märgatav kõrge teadlikkus seoses toidu mitte raiskamise sooviga. Vaid 8 inimest (12,9%) vastas, et kõige tõenäolisemalt viskaks nad ära toote, millel on aegumiskuupäev, samas kui enamik 40-st vastajast (64,5%) püüaks sellise toote võimalikult kiiresti ära kasutada, et see ei läheks prügikasti. 14 inimest avaldas arvamust, et võimaluse korral püüaks nad toote oma majapidamises või aiakrundil taaskasutada või uuesti kasutada. Eesti elanike seas läbi viidud uuringu andmetest selgub, et enamik vastanutest on kõige enam teadlikud toidujäätmete vähendamise olulisusest.

Kokku 54 inimest ehk 87 protsenti vastanutest näitas suurt vastutustundlikkust toiduressursside nõuetekohase jaotamise suhtes, mis on üsna eluterve tulemus. Lisaks nendele vastustele mainisid mõned vastajad oma kommentaarides täiendavalt ka järgmisi oma majapidamises kasutatavaid jäätmekäitlustavasid:

„Planeerime ette mis teha.“ (Vastaja 6)

„Ostame mitte nii palju, et kaupluses on veel võimalus minna, aga kui on üle (palju tooteid, ss on vaja viskama v midagi välja mõelda)“ (Vastaja 7)

„Ostan ainult 3 päeva jaoks“ (Vastaja 14)

„Üritame kasutada rohkem toiduaineid ühes toidus. Üritame teha toitu mitmeks päevaks“ (Vastaja 24)

„/.../Hoiame kõik külmkappist maksimaalselt madala temperatuuriga/.../“ (Vastaja 39)

Kõige populaarsem vastus oli menüü ette planeerimine - eri variatsioonides valis selle täiendava viisi liigse raiskamise vältimiseks 17 inimest, teisel kohal olid toidukaupade ostmine ainult vajaduse korral - seda praktikat kasutab 15 leibkonda. Külmkapi kasutamine oli kolmas kõige populaarsem valik - seda vastust vastas 9 vastajat.

Ülejäänud 8 inimest, kes ei olnud mures liigsete jäätmete probleemi pärast, on samuti esinduslikud ja näitavad, et kõik elanikud ei ole veel täielikult teadlikud toidujäätmete vähendamise tähtsusest.

Üldiselt näitas see osa, et tarbitud toidu kvaliteedi osas on vastajatel ka vähe probleeme nende toiduainete kasutamisega, mida nad peavad kvaliteedi poolest rahuldavaks, mis peegeldab toiduga kindlustatuse "kasutamise" teguri suurt mõju. Lisaks selgus, et enamik vastajatest on teadlikud tarbijad, kes on üsna osavad toitumisressursside jaotamise juhtimises.

2.2.5 Kolme põhilise toidujulgeoleku näitaja stabiilsuse hindamine pärast majanduskriise Eesti perede seas

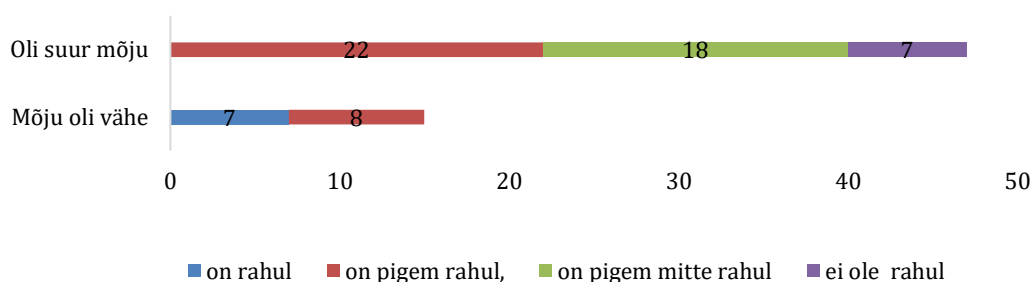
Eelnevad tulemused näitasid, et üldiselt tunnevad valimisse kuuluvad Eesti pered end toiduga kindlustatuse osas praegu üsna mugavalt ja on toiduga kindlustatuse osas üsna rahul.

Ülejäänud osas on vaja analüüsida nende tegurite stabiilsust aja jooksul, st hinnata, kuidas varasemad kriisiolukorrad on mõjutanud toiduga kindlustatuse seisundit ja milliseid tavaid on vastajad omandanud oma leibkonna majandamisel.

Varasematest kriisidest põhjustatud inflatsioon avaldas küsitluses osalejatele teatud mõju, sest ükski vastanutest ei valinud küsimusele "Kas te märkate tugevaid hinnamuutusi toiduainete puhul pärast viimaste aastate majanduskriisi?" vastuseks valikut "Ei, ma ei pannud seda eriti tähele".

Joonisel 4 on näidatud kiire hinnatõusu mõju jaotus kodumajapidamistele ning nende viisid, kuidas nad kriisiolukorras oma rahaasju korraldavad. Diagrammi vertikaalne telg näitab, mil määral mõjutab hinnatõus kodumajapidamisi, samas kui horisontaalne telg

kajastab, kuidas vastajad hindavad oma rahalisi meetmeid kriisiolukordades.

Joonis 4. Toiduainete kõlblikkuse lõppemisega seotud probleeme

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhjal

Hinnamuutust märkis 47 vastajat 62-st. Nende hulgas, kes ei tundnud suurt mõju, on vastused, mis vastutasid uute hindadega kohanemise hindamise eest, ühtlaselt jaotunud, kuigi suurem osa (8 inimest) märgib, et nad on "pigem rahul" oma finantskäitumisega, mis on võetud inflatsiooniga toimetulekuks. 7 vastajat hindavad oma käitumist täiesti rahuldavaks.

Nende hulgas, keda hinnatõus on oluliselt mõjutanud, ütlevad 18 valimisse kuuluvat inimest, et nad tulevad hinnamuutustega toime "pigem mitterahuldavalt", 22 aga arvavad, et nad võivad oma tegevusega "pigem rahul olla". Ülejäänud 7 inimest määratlevad oma tegevust "mitterahuldavana".

Praeguste andmete kohaselt saab Eesti majandus jätkuvalt olulist tuge tarbijatelt, sest kodumajapidamised ei kärbi oma kulutusi, vaid panustavad suurte ostude tegemisega oluliselt jaemüügi stabiilsesse kasvu (PM Majndus, 2023). Üldine majanduspilt hakkab taastuma, sest inflatsioon aeglustub, kuigi Eesti Panga viimaste prognooside kohaselt ei jõua ostujõu kriisieelsele tasemele enne 2025. aasta lõppu (Müller, 2023).

See tähendab, et kuigi ostujõu tase on jäänud ligikaudu samale tasemele ja valimisse kuuluvatel Eesti leibkondadel ei ole probleeme majandusliku juurdepääsuga põhivajadustele, on nende isiklik kriisijärgne heaolutunne tugevalt kannatanud. Toiduainete hinnainflatsiooni kogemine võib uuringute kohaselt avaldada märkimisväärset subjektiivse heaolu vähenemist (Alem & Köhlin, 2014).

Seega on viimaste aastate kriisid avaldanud tõsist mõju valimisse kuuluvate leibkondade ettekujutusele oma rahalisest olukorrast ning paljud uuringus osalenud Eesti leibkonnad on seadnud kahtluse alla oma võime tulla toime kriisiolukordadega.

Viimane uurimisküsimus käsitles COVID-19 mõju tarbimiskorvi kohta küsitletud perede seas. Ainult 9 peret ei hinnanud COVID-19 mõju oma toiduharjumustele, ülejäänud 53 peret märkasid muutust oma tarbimiskäitumises.

Autor palus vastajatel ise kommenteerida, kuidas see avaldub, mistõttu otsustati mõned vastusevariandid koondada ühte gruppi, tabuleerida need (Lisa F) ja seejärel analüüsida vastuseid temaatiliselt.

Kõige rohkem muutusi pärast Covid-19 märkisid vastajad oma toitumisharjumustes (31 inimest). Nende hulgas mainiti kõige sagedamini kohalike/omatoiduliste toodete tarbimise suurenemist, samuti poolfabrikaatide tarbimise vähenemist hinnatõusu tõttu, kodus valmistatud toidu tarbimise suurenemist ja maitse-eelistuste muutumist (liha ja kurgi maitse muutus pärast haigust).

Tarbimiskäitumise muutusi täheldas vähem inimesi (19). Eelkõige puudutasid sellised muutused tarbijakorvi: kaupade asendamine odavamate vastetega, ostudest keeldumine "varumise" eesmärgil; siinkohal täheldati ka keskmise toidukorvi hinna tõusu ja tarnetest pärit toiduainete tarbimise suurenemist, impulssostude vähenemist, suuremat organiseeritust poes käimisel (planeerimine).

Viimane rühm (3 inimest) seostas muutusi toitumisharjumustes sellega, et nad mõtlesid rohkem selle peale, milliseid toiduaineid nad üldse ostavad. See on huvitav tähelepanek, sest see puudutab ka autori analüüsitud toidu füüsilise kättesaadavuse määratlust. Samas märgiti pingereas rohkem neid kaubakategooriaid, mida autor ei võtnud uuringus arvesse kui "eluks hädavajalikke" (nt maiustused).

Seega selgus sellest osast, et paljud uuringus osalenud leibkonnad olid kriisiolukordadeks halvasti ette valmistatud, mis kajastub nende "mitterahuldavas" hinnangus oma tegevusele. Lisaks leiti, et COVID-19 mõju kajastub vastajate toitumiskäitumises. Kõige rohkem oli neid uusi mõjusid nende seas, kes teatasid uutest toitumisharjumustest.

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Eesti leibkondade seas läbiviidud uuringu eesmärk oli analüüsida nelja nimetatud FAO-tegurit: kättesaadavus, juurdepääs ja kasutamine ja nende kolme teguri stabiilsus aja jooksul. Need tegurid on aluseks paljudele teistele rahvusvahelistele toiduga kindlustatuse mõõtmistele (Global Food Security Index, The Integrated Food Security Phase Classification), kuid neid kasutatakse ka iseseisva mõõtühikuna. Küsimustik koostati vastavalt nende tegurite määratlustele, nagu need on määratletud rahvusvaheliste organisatsioonide poolt. Autori esitatud küsimused kujutasid endast tema isiklikku tõlgendust nendest määratlustest. Kolme esimest tegurit (kättesaadavus, juurdepääs ja kasutamine) hindab enamik küsitletud Eesti peredest oma individuaalse toiduga kindlustatuse kontekstis positiivselt.

Poodides pakutavate toodete kättesaadavuse ja kvaliteedi osas suuri erinevusi piirkondade vahel ei ilmnenud. Enamik vastanutest eelistab osta (nii taimsed kui ka loomsed tooted) tavapoodides, märkides eelkõige nende kättesaadavust, mille järel hinnatakse kõrgelt ka pakutavate toodete taskukohasust ja kvaliteeti. Andmed toetavad oletust, et osalejatel on piisavalt vahendeid põhiliste toitumisvajaduste rahuldamiseks, mis on oluline toiduga kindlustatuse teguri "füüsiline ja majanduslik juurdepääs" puhul. Lisaks sellele ei ole ka teatud toitumisharjumusi järgivatel Eesti peredel piiranguid vajalike toitainete kättesaadavuses, mis rõhutab nende kõrget hinnangut riigi toiduvastustussüsteemi tõhususele. Toodete kättesaadavus ja mitmekesisus turul võimaldab igal perekonnal säilitada oma ainulaadset toitumist, ilma et see kaotaks toiteväärtust.

Mis puudutab perede majanduslikku heaolu, mis määrab nende ostujõu - vastused jagunesid peaaegu ühtlaselt "keskmise" ostujõu vahel, mis määrab perede mõningase ebakindluse nende tulevases olukorras, ja "kõrge" vahel, kus pered on oma rahalises olukorras täiesti kindlad. Autor viitab sellele, et perekonna "pea" küsimus ei ole ostujõu kontekstis nii oluline, kuid on potentsiaalselt huvitav edasi uurida. Samas, kõrgem haridus ja kõrgem sissetulek, mõjutasid perede enesemääratlust positiivselt. Huvitav oli see, et kõrge sissetulekuga vastanutest 40% ei pidanud oma ostujõudu "kõrgeks", mis viitab nende ebakindlusele tulevase olukorra suhtes ja on potentsiaalselt huvitav teema tulevaste uuringute jaoks. Sellele vaatamata nimetavad peaaegu kõik leibkonnad (peale ühe) oma ostujõudu "keskmiseks" ja "kõrgeks", mis on samuti positiivne faktorile "majanduslik juurdepääs". Selline kõrge ostujõud näitab enamiku leibkondade heaolu ja kinnitab nende võimet kohaneda erinevate majandustingimustega, ilma et see kahjustaks toitumist ja seega nende individuaalset toiduga kindlustatust.

Mis puudutab kolmandat tegurit, siis toiduga kindlustatuse kontekstis hõlmab kasutamiskriteerium mitte ainult juurdepääsu toidule, vaid ka selle kvaliteeti ja toidujäätmete käitlemise viisi. Üldiselt võib märkida, et kõik pered hindasid pakutavate toodete kvaliteeti "pigem rahuldavaks", sõltumata piirkonnast, mis on hea näitaja. Loomse päritoluga toodete kvaliteeti hindasid vastajad üldiselt veidi kõrgemalt kui taimse päritoluga tooteid, kuid suuri erinevusi keskmistes hinnangutes ei täheldatud. Eesti elanike teadlikkus liigest jäätmetekkest on samuti kõrge. Seega parandab keskendumine toodete kvaliteedile ja ohutusele koos teadliku lähenemisega jäätmekäitlusele üldist toiduga kindlustatuse pilti, tagades, et kättesaadavad tooted on hea kvaliteediga ja neid kasutatakse küsitletud leibkondades võimalikult tõhusalt.

Seega on kõik kolm FAO toiduga kindlustatuse sammast (kättesaadavus, juurdepääs ja kasutamine) uuringus positiivselt hinnatud ja näitavad, et valimisse kuuluvad pered ei ole praegu individuaalse toiduga kindlustatuse osas kriitilises olukorras.

Mis puudutab nende kolme teguri stabiilsust aja jooksul, siis leiti, et mitte kõik valimisse kuuluvad leibkonnad ei suutnud oma tegevust kiire hinnatõusu ajal positiivselt hinnata. Kui see juhtub, rõhutab see toiduga kindlustatuse stabiilsuse teguri haavatavust. Kuigi enamik peresid on rahul toiduga kindlustatuse põhiaspektidega, nagu toidu kättesaadavus, kvaliteet ja kasutamine, avaldavad viimaste aastate majanduslikud šokid märkimisväärset survet nende toitumisharjumustele. COVID-19 mõjude hulgas nimetasid inimesed erinevaid aspekte, nagu muutused toidu maitstes, üleminek odavamatele alternatiividele või omakasvatatud toidu tarbimise suurenemine. Käesoleva uuringu kontekstis tähendab see, et viimaste aastate kriisid, isegi kui need ei ole veel katastroofilised, on mõjutanud selliseid toiduga kindlustatuse aspekte nagu kasutamine (kvaliteet) ja majanduslik juurdepääs (tarbimiskorvi vähendamine hinnatõusu tõttu). Odavamate analoogide kasutamine, kuigi see ei tähenda tarbitavate toodete kvaliteedi 100-protsendilist langust, võib viidata toiduainete suhtelise kvaliteedi vähenemisele leibkonna jaoks.

Kuna ainuüksi stabiilsus andis uuringus suhteliselt resonantseid tulemusi, keskendub autor soovitudele toiduga kindlustatuse stabiilsuse parandamiseks leibkondade kontekstis.

Stabiilsuse suurendamiseks tuleks erilist tähelepanu pöörata säästudele, seda nii hoiustajate kui ka valitsuse reguleerimise poolt. Kriisiolukorrad riigis viivad sageli hoiukontodel hoitava raha osakaalu vähenemiseni. Selline vähenemine võib toimuda kahel põhjusel. Esiteks, kui intressimäär on madalam kui inflatsioonimäär, võib raha ise odavnedada. Eesti Pank on seda probleemi juba tõstatanud, sest hoiuste kasv pärast Venemaa sõja algust Ukrainas aeglustus kiiresti edeneva inflatsiooni tõttu märkimisväärselt (Raudsaar, 2022). LHV (2024) hiljutises uuringus väljendas 27 protsenti Eesti vastanutest jätkuvalt muret, et kõrge inflatsioon võib osa nende säästudest devalveerida. Teiseks tühjendatakse kriisiolukordades sageli säästukontosid, et säilitada kodumajapidamiste jõukust, kui hinnad liiga intensiivselt tõusevad (Raudsaar, 2022). Säästud on lahutamatu osa leibkonna jätkusuutliku majandusliku olukorra hindamisel. Uuringud kinnitavad (Hamilton, Rothwell, Huang, Nam, & Dollar, 2019), et varade ja säästude omamine annab kodumajapidamistele finantsstabiilsust, mida nad vajavad toidule juurdepääsuks, eriti ebakindluse ja kriisi ajal - need annavad niisama sageli turvapadja ettenägematute sündmuste korral ja võimaldavad kodumajapidamistel kulutada ühtlase summa, et säilitada oma individuaalset toiduga

kindlustatust. Lisaks võimaldavad nad kodumajapidamistel teha tulevikus suuremaid oste (nt ettevõtte asutamine või lapse saatmine välismaale õppima), mis loob neile jätkusuutliku positsiooni ka pärast aja möödumist.

Järgmine võimalik soovitus on pöörata rohkem tähelepanu toodetele, mida eestlased kodus kasvatavad. Nii paradoksaalselt kui see ka kiirelt arenevas maailmas ei kõla, võib omatoodang suurendada leibkonna toiduga kindlustatust ja teatud määral päästa seda kriisi korral. Eestlaste omatoodetud toiduaineid hinnati kõrgelt toidu kvaliteedi osas, mis rõhutab sellise tegevuse väärtust leibkonna jaoks mitte ainult individuaalse toiduga kindlustatuse stabiilsuse kontekstis, vaid ka kvaliteedi osas. Oma toodete kasvatamine aitab samuti säilitada mitmekesisust ja võtta kasutusele põllumajandustavasid, mis on keskkonnale vähem kahjulikud kui tööstuslik põllumajandus.

Viimane soovitus, mida saab näidata, on teadlik tarbimine. Valimisse kuulunud leibkonnad suhtusid üsna teadlikult nii toidu tarbimisse kui ka jäätmeküsimusse. Varasemate aastate kriisid on õpetanud neid olema organiseeritumad, kui tegemist on poes käimisega ja menüüde ette planeerimisega. Selline teadlik tarbimine aitab vähendada ka üldist raiskamist, sest ostude ja menüüde eelnev planeerimine võimaldab kodumajapidamistel ostetud tooteid tõhusamalt kasutada, vähendades riknenud toidu ja kasutamata jäänud toodete hulka ning aidates seega kaasa ressursside ratsionaalsemale ümberjaotamisele toiduainete sektoris.

KOKKUVÕTTE

Toidujulgeolek on teema, mis hõlmab mitmeid seda mõjutavaid küsimusi, tegureid, organisatsioone ja sündmusi.

Mikrotasandil viitab see kvaliteetse ja toitva toidu kättesaadavusele ja kättesaadavusele iga leibkonna jaoks. Makrotasandil on toiduga kindlustatus seotud kohalike ja rahvusvaheliste organisatsioonide ning valitsusstruktuuridega, mis vastutavad kriisiolukordade korral ühiste tegevusprogrammide määratlemise, mõõtmise ja kindlaksmääramise eest.

Tulles tagasi minu bakalaureusetöö eesmärgi juurde, nimelt Eesti leibkondade toiduga kindlustatuse olukorra hindamise juurde, võime teha üsna positiivseid järeldusi. Valimisse kuuluvatel Eesti leibkondadel ei ole tõsiseid raskusi ühegi toiduga kindlustatuse näitajaga. Ainus tegur, mis tekitas vastajate seas kõige rohkem vastuolusid, oli "stabiilsuse" tulemus. Siin tunnistasid uuringus osalenud pered, et nad ei tunne end kriiside ajal oma tegevusega piisavalt rahul ja et viimaste aastate majanduslikud kõikumised on mõjutanud nende toitumisharjumusi ja seega ka individuaalset toiduga kindlustatust.

Samuti jääb potentsiaalselt huvitavaks uurimisküsimuseks, kuidas demograafilis-sotsiaalne kontekst võib mõjutada toiduga kindlustatust. Näiteks, kas püsiv sooline palgalõhe mõjutab üht toiduga kindlustatuse majandusliku juurdepääsu tegurit (ostujõud) või millised lisakulud mõjutavad kõrge sissetulekuga inimesi, kes peavad oma ostujõudu "keskmiseks", ja kuidas see mõjutab nende toiduharjumusi. Samuti oleks hea, kui tulevastes uuringutes võetaks arvesse Eesti valitsuse pakutavate toetuste ja sotsiaaltoetuste küsimust, et paremini uurida mõnede leibkondade majandusliku juurdepääsu ja stabiilsuse küsimusi.

Teadusliku lähenemise laiendamine toiduga kindlustatuse uurimisele Eestis nõuab ka riigi siseste piirkondlike erinevuste arvestamist. Võiks tulevikus testida kahte seni uurimata piirkonda (Lääne-Eesti ja Kesk-Eesti) kõigi toiduga kindlustatuse tegurite osas ja selgitada välja võimalikud lüngad keskusest kaugemal asuvates kohtades.

Uuringu andmed ja tulemustest tulenevad soovitusel võivad aidata nii kodumajapidamistel kui ka tulevastel uuringutel teemat põhjalikumalt uurida ja pakkuda potentsiaalseid uurimisküsimusi. Lisaks on käesolev töö aidanud kaasa Eesti toiduga kindlustatuse määratlemise üldisele tööle

Kokkuvõtteks tuleb mainida, et mõned tulemused on piiratud valimi, küsimuste ja meetodika enda tõttu. Tulevikus oleks sarnase uuringu läbiviimisel vaja esiteks suurendada valimi suurust ja kaasata kaks varem kaasamata piirkonda, muuta uuringut - eemaldada mittevajalikud küsimused ja lisada vajalikud selgitused. Samuti tasub muuta meetodit ja viia läbi korrelatsioonianalüüs, selgitada välja statistilise olulisuse näitajad, et süveneda teemasse ja käsitleda probleemi põhjalikult.

Selliste küsimuste uurimine Eesti kontekstis võib anda väärtuslikke andmeid, mis aitavad kujundada riiklikke toiduga kindlustatuse strateegiaid, muutes neid tundlikumaks erinevate sotsiaalsete rühmade erivajaduste suhtes ja kohandades neid muutuvatele majandustingimustele.

Viidatud allikad

1. Alas, R., Kaarelson, T. (2008). Gender equality in post-socialist country: case of Estonia. *Problems and Perspectives in Management*, 6(2), 13-20. DOI: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/problems-and-perspectives-in-management/issue-19/gender-equality-in-post-socialist-country-case-of-estonia>
2. Alem, Y., Köhlin, G. (2014). The Impact of Food Price Inflation on Subjective Well-being: Evidence From Urban Ethiopia. *Social Indicators Research*, 116(3), 1-31. DOI: 10.1007/s11205-013-0318-7
3. Altukhov, A.I. (2022). Osnovnyie mirovyie tendentsii v obespechenii prodovolstvennoy bezopasnosti [Main global trends in ensuring food security]. *Vestnik Natsionalnogo Instituta Biznesa*, 1(45), 1-11. DOI: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-mirovyie-tendentsii-v-obespechenii-prodovolstvennoy-bezopasnosti>
4. Burylo, Yu. (2023). Yevrointehratsiynе zakonodavstvo Ukrayiny pro materialy i predmety, pryznacheni dlya kontaktu z kharchovymy produktamy, v konteksti bezpechnosti kharchovykh produktiv ta prodovol'choyi bezpeky [Euro-integration legislation of Ukraine on the materials and articles, intended to come into con-tact with food in the context of food safety and food security]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, 2(75), 44-49. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.7>
5. Corini, A., van der Meulen, B., Kets, F., Ottimofiore, G. and Blanc, F. (2017). Chapter 8: Enforcement of EU food law. *Law Enforcement by EU Authorities (ed.)*, 195-220. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781786434630.00014>
6. Eesti keele põhisõnavara sõnastik. (n.d.). Retrieved from <https://www.eki.ee/dict/psv/>
7. Elagina, A.S. & Handel, S.Y. (2021). Indeks globalnoy prodovolstvennoy bezopasnosti: regionyi mira [Index of global food security: regions of the world]. *Ekonomika: vchera, segodnya, zavtra*, 11(2), 478-489.
8. Euroopa Komisjon. (n.d.). *Ensuring global food supply and food security*. Retrieved from https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/agri-food-supply-chain/ensuring-global-food-supply-and-food-security_en
9. FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO. (2022). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable*. Rome, FAO. Vaadatud: 21.11.2022 DOI: 10.4060/cc0639en

10. FAO. (2006). Policy Brief: Food Security - Issue 2, June 2006. Retrieved from https://reliefweb.int/report/world/policy-brief-food-security-issue-2-june-2006?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA0bWvBhBjEiwAtEsoW3lOY7gXOB9kmgq3BrUaZRRWYMH6pSZhQo1OWSScBRV_EmHx8aHynRoCRysQAvD_BwE
11. FAO. (2008). An Introduction to the Basic Concepts of Food Security. Retrieved from <https://www.fsnnetwork.org/resource/introduction-basic-concepts-food-security>
12. FAO. (2008). What is Food Security? Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update/what-is-food-security>
13. Food safety. (2024). Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/51/food-safety>
14. GFSI. (2022). *Global Food Security Index 2022*. Vaadatud: 28.09.2023 Retrieved from <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>
15. Guliev, E. A. (2018). Sovremennyye realii i tendentsii globalnoy prodovolstvennoy bezopasnosti [Modern realities and trends of global food security]. *Rossiyskoe predprinimatelstvo*, 19(7), 1-16. DOI: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-realii-i-tendentsii-globalnoy-prodovolstvennoy-bezopasnosti>
16. GUZ. (n.d.). *OSNOVNYYE GRUPPY PISHCHEVYKH PRODUKTOV I IKH ZNACHENIYE V PITANII* [MAIN FOOD GROUPS AND THEIR IMPORTANCE IN NUTRITION]. Retrieved from <https://www.crb-borzia.ru/zdorovoe-pitanie/811226/#:~:text=Можно%20выделить%20несколько%20основных%20групп,изделия%3B%20пищевые%20жиры%3B%20напитки>
17. Hamilton, L., Rothwell, D., Huang, J., Nam, Y., & Dollar, T. (2019). Guarding public coffers or trapping the poor? The role of public assistance asset limits in program efficacy and family economic well-being. *Poverty & Public Policy*, 11(1–2), 12–30. <https://doi.org/10.1002/pop4.244>
18. HLPE. (2020). *Food security and nutrition: building a global narrative towards 2030. A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security, Rome*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/344877437_FOOD_SECURITY_AND_NUTRITION_BUILDING_A_GLOBAL_NARRATIVE_TOWARDS_2030
19. IPC. (2022). *Understanding the IPC Scales*. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/world/understanding-ipc-scales>

20. Kireeva I., Katšan E. (2024). *Departament statistiki: za god gendernyy razryv v zarplate sokratilsya* [Department of Statistics: gender wage gap has narrowed over the year]. Retrieved from <https://rus.err.ee/1609320522/departament-statistiki-za-god-gendernyj-razryv-v-zarplate-sokratilsja>
21. Kushniruk, V., Kulinich, T., Roik, O., Lushchyk, M. (2022). Sustainable Development: Strengthening of Food Security in EU Countries. *Scientific Horizons*, 24(11), 85-91. DOI: 10.48077/scihor.24(11).2021.85-91
22. LHV. (2024). *Uuring: Eesti elanikele teevad muret kõrged hinnad ja sissetuleku suurus*. Retrieved from <https://www.lhv.ee/ru/novosti/2024/20>
23. Matkovski, B., Đokić, D., Zekići S., Jurjevići, Ž. (2020). Determining Food Security in Crisis Conditions: A Comparative Analysis of the Western Balkans and the EU. *Sustainability* 2020, 12(23). DOI: <https://doi.org/10.3390/su12239924>
24. Melnikov, A.B, Mihailushkin P.V. & Kotok N.Y. (2021). Otsenka prodovolstvennoy bezopasnosti v mire [Assessing the level of food security in the world]. *Meždunarodnyi selskohozyaistvennyi žurnaal*, 1(379), 4-6. DOI: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-urovnya-prodovolstvennoy-bezopasnosti-v-mire-1>
25. Meriküll, J., Tverdostup, M. (2023). The gap that survived the transition: The gender wage gap in Estonia over three decades. *Economic Systems*, 47(3), 1-21. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2023.101127>
26. Meuret, I. (2022). Hunger and Waste. *Literature and Medicine*, 40(1), 29-37. DOI: <https://doi.org/10.1353/lm.2022.0007>
27. Mikhailov, S. (2023). *V 2022 godu prozhitochnyy minimum v Estonii vyros do 303 evro* [In 2022, the cost of living in Estonia increased to 303 euros]. Retrieved from <https://rus.err.ee/1608866798/v-2022-godu-prozhitochnyj-minimum-v-jestonii-vyros-do-303-evro>
28. Müller, M. (2023). ERR.EE: *Languseelne ostujõud taastub alles 2025. aasta lõpuks*. Retrieved from <https://www.err.ee/1608981566/madis-muller-languseelne-ostujoud-taastub-alles-2025-aasta-lopuks>
29. Piirsalu E., Moora H., Väli K., Värnik R., Aro K. & Lillemets J. (2022). SEI. *The generation of food waste and food loss in the Estonian food supply chain*. Vaadatud: 21.11.2022 Retrieved from <https://www.sei.org/publications/food-waste-food-loss-in-the-estonian-food-supply-chain/>

30. PM Majandus. (2023). *Pokupatel'skaya sposobnost' zhiteley Estonii snizilas' na desyat' protsentov* [The purchasing power of Estonian residents has decreased by ten percent]. Retrieved from <https://rus.postimees.ee/7844639/pokupatelskaya-sposobnost-zhiteley-estonii-snizilas-na-desyat-procentov>
31. Pomerleau, J., McKee, M., Robertson, A., Vaask, S., Pudule, I., Grinberga, D., Abaravicius, A., Bartkeviciute, R. (2002). Food Security in the Baltic Republics. *Public Health Nutrition*, 5(3): 397-404. DOI: 10.1079/phn2001265
32. Rahva ja eluruumide loendus. (2021). *Rahvastiku jaotumine leibkondadesse ja perekondadesse*. Retrieved from <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/leibkonnad-ja-perekonnad>
33. Raudsaar, T. (2022). *Tarbimiskulutuste kiire kasvu tõttu on hoiuste kasv pidurdunud*. Retrieved from <https://www.eestipank.ee/press/tarbimiskulutuste-kiire-kasvu-tottu-hoiuste-kasv-pidurdunud-29062022>
34. Saar, S. (2023). Novaator.ee. *Eesti toidujulgeolek vajab senisest suuremat tähelepanu*. Vaadatud: 20.02.2022 Retrieved from <https://novaator.err.ee/1609099001/eesti-toidujulgeolek-vajab-senisest-suuremat-tahelepanu>
35. Sapolaite, Veveris, Volkov & Namiotko. (2019). Dynamics in the Agricultural Sectors of the Baltic States: the Effects of the Common Agricultural Policy and Challenges for the Future. *MONTENEGRIN JOURNAL OF ECONOMICS*, 15(4), 205-217. DOI: 10.14254/1800-5845/2019.15-4.16
36. Serova, E.V. (n.d.). K voprosu o prodovolstvennoy bezopasnosti Rossii [Towards the issue of food security in Russia]. Vaadatud: 2.12.2023. Retrieved from <http://www.iet.ru/personal/agro/PRODSAFI.htm>
37. Smanova, I.S. & Sangirova, U.R. (2022). Prodovolstvennaya bezopasnost v mire [Food security in the world]. *Sbornik statey II Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* (ed.), 87-89. Penza: Nauka i Prosveschenie.
38. Takmanova, E. (2020). *Pokupatel'naya sposobnost' dokhodov naseleniya kak faktor ekonomicheskogo rosta* [Purchasing power of household income as a factor of economic growth]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/pokupatelnaya-sposobnost-dohodov-naseleniya-kak-faktor-ekonomicheskogo-rosta>
39. TBT Staff. (2022). *Estonia has good security of supply for food*. Retrieved from https://www.baltictimes.com/estonia_has_good_security_of_supply_for_food/

40. Tervisliku toitumise informatsioon. (n.d.). Retrieved from <https://toitumine.ee/ru/kak-pravilno-pitatsya/rekomendatsii-v-oblasti-pitaniya-i-piramida-pitaniya>
41. Thomas, A., D`hombres, B., Casubolo, C., Saisana, M. and Kayitakire, F. (2017). The use of the Global Food Security Index to inform the situation in food insecure countries, DOI:10.2760/83356
42. Tracy, M. (1995). *Food and Agriculture in a Market Economy: An Introduction to Theory, Practice and Policy*. Translated from English by Alexander Grigorievich Slutsky. St. Petersburg: Economic School.
43. Turnsek, M., Skar, S., Piirman, M., Thorarinsdottir, R., Bavec, M., Junge, R. (2022). Home Gardening and Food Security Concerns during the COVID-19 Pandemic. *Horticulturae*, 8(9), 778. DOI: 10.3390/horticulturae8090778
44. Ušatšev, I.G. (2008). Obespechenie bezopasnosti - pervoocherednaya zadacha rossiyskoy ekonomiki [Ensuring security is a top priority for the Russian economy]. *Vestnik Orlovskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta*, 5 (08), 5-10.
45. Yarnykh, E.A. & Yarnykh, V.V. (2019). Puti dostizheniya prodovolstvennoy bezopasnosti v mire [Ways to achieve food security in the world]. *Vyisshee obrazovanie dlya XXI veka: rol gumanitarnogo obrazovaniya v kontekste tehnologicheskikh i sotsiokulturnyih izmeneniy. XV Mezhdunarodnaya nauchnaya konferentsiya. Doklady i materialyi* (ed.), 550-557. Moscow: Publishing House of Moscow Humanitarian University.

Lisad

Lisa A.
Kutse ja Küsimustik

Tere!

Minu nimi on Olga Filippova, ma olen Tartu Ülikooli üliõpilane. Sain Teie kontaktandmed (Siin on isiku nimi), tõenäoliselt ta hoiatas selle eest, mida ma Teile kirjutan. Praegu kirjutan bakalaureusetööd teemal „Toidujulgeoleku tänapäevaks“ ja teha uuring Eesti leibkondade kohta, et hinnata tegureid, mis mõjutavad nende hinnangut oma toiduga kindlustatusele.. Seetõttu vajan ma Teie abi, sest Sina ja teie perekond sobivad valimi moodustamise kriteeriumidele.

Küsimustik koosneb 5st põhiplokist, millest igaühes küsitakse teavet toidujulgeoleku kohta: üldine teave, füüsiline kättesaadavus, majanduslik ja füüsiline juurdepääs, kasutamine ja stabiilsus. Läbivaatamine võtab aega umbes 10 minutit ja on anonüümne. Palun püüdke vastata nii ausalt ja erapooletult kui võimalik, teie vastuseid kasutatakse ainult käesoleva uuringu tarbeks. Tähtaeg on 29. aprill.

Kui Teil on ka küsimusi, võtke minuga kohe ühendust :)

Kui Te teate kedagi, kes võiks uuringus osaleda, andke mulle teada, palun.

Jõudu,

Olga Filippova

I. ÜLDINE TEAVE

1. Kes on perepea? ("leivakandja" või "sissetulekute teenija")

- a. Naine
- b. Mees
- c. Mees ja naine

2. Milline on perepea haridustase?

- a. Algharidus
- b. Põhiharidus
- c. Kutseharidus
- d. Keskharidus
- e. Kõrgharidus

3. Perekonnapea vanus

- a. 26-35

- b. 36-45
 - c. 46-60
 - d. 61 ja rohkem
4. Mitu inimest elab peres ühe katuse all?
5. Kui palju on peres töötavaid inimesi?
6. Mis on pereliikme keskmine sissetulek kuus?
- a. 0 kuni 188
 - b. 189 kuni 378
 - c. 379 kuni 756
 - d. rohkem kui 757
7. Millises piirkonnas te elate?
- a. Lõuna-Eesti
 - b. Lääne-Eesti
 - c. Kirde-Eesti
 - d. Kesk-Eesti
 - e. Põhja-Eesti
8. Kas teil on kogemusi põllumajanduses või aednikuna?
- a. Jah, on
 - b. Sellist kogemust pole

II. FÜÜSILINE KÄTTESAADAVUS

9. Kuidas hindate teie piirkonna kauplustes pakutavat köögiviljade valikut? Hinnake skaalal 1 kuni 4, kus 1 tähendab, et te ei ole rahul valikuga, mis teile on antud; 2 - te ei ole pakutava valikuga liiga rahul; 3 - te pigem ei ole valikuga rahul; 4 - olete antud valikuga rahul

10. Kuidas hindate teie piirkonna kauplustes pakutavat puuviljade valikut? Hinnake skaalal 1 kuni 4, kus 1 tähendab, et te ei ole rahul valikuga, mis teile on antud; 2 - te ei ole pakutava valikuga liiga rahul; 3 - te pigem ei ole valikuga rahul; 4 - olete antud valikuga rahul

11. Kuidas hindate teie piirkonna kauplustes pakutavat teraviljatoodete valikut? Hinnake skaalal 1 kuni 4, kus 1 tähendab, et te ei ole rahul valikuga, mis teile on antud; 2 - te ei ole pakutava valikuga liiga rahul; 3 - te pigem ei ole valikuga rahul; 4 - olete antud valikuga rahul

12. Kuidas hindate teie piirkonna kauplustes pakutavat piimatoodete valikut? Hinnake skaalal 1 kuni 4, kus 1 tähendab, et te ei ole rahul valikuga, mis teile on antud; 2 - te ei ole pakutava valikuga liiga rahul; 3 - te pigem ei ole valikuga rahul; 4 - olete antud valikuga rahul

13. Kuidas hindate teie piirkonna kauplustes pakutavat lihatoodete valikut? Hinnake skaalal 1 kuni 4, kus 1 tähendab, et te ei ole rahul valikuga, mis teile on antud; 2 - te ei ole pakutava valikuga liiga rahul; 3 - te pigem ei ole valikuga rahul; 4 - olete antud valikuga rahul

III. MAJANDUSLIK JA FÜÜSILINE JUURDEPÄÄS TOIDULE

14. Hinnake teraviljatooteid skaalal 1 kuni 5, kus 1 tähendab, et need ei ole üldse olulised, ja 5 tähendab 'väga oluline' teie pere igapäevases menüüs.

15. Hinnake lihatooted skaalal 1 kuni 5, kus 1 tähendab, et need ei ole üldse olulised, ja 5 tähendab 'väga oluline' teie pere igapäevases menüüs.

16. Hinnake piimatooted skaalal 1 kuni 5, kus 1 tähendab, et need ei ole üldse olulised, ja 5 tähendab 'väga oluline' teie pere igapäevases menüüs.

17. Hinnake köögivilju skaalal 1 kuni 5, kus 1 tähendab, et need ei ole üldse olulised, ja 5 tähendab 'väga oluline' teie pere igapäevases menüüs.

18. Hinnake puuvilju skaalal 1 kuni 5, kus 1 tähendab, et need ei ole üldse olulised, ja 5 tähendab 'väga oluline' teie pere igapäevases menüüs.

19. Kas teil on toitumisvalikutes eelistusi või piiranguid, mis on seotud usuliste või kultuuriliste veendumustega?

20. Kui te eelmisele küsimusele vastasite "jah", täpsustage, kas kõik teie peres järgivad sellist dieeti või ainult teie?

- a. Ainult mina
- b. Kogu pere

21. Kui te eelmisele küsimusele vastasite "jah", täpsustage, millist tüüpi toiduaineid te ära jätkate.

22. Kui te eelmises plokis märkisite "jah" eelistuste/piirangute kohta toidus, siis täpsustage, kas te asendate selle kategooria toiduaineid teiste kaupade või vitamiinidega? Kas te saate piisavalt toitaineid (valku, B12-vitamiini) teistest allikatest?

- a. Jah, teiste kaupade
- b. Jah, vitamiinidega

c. Ei, ilma asendamiseta

d. Ei, sest mul ei ole toidu eelistusi ega piiranguid.

23. Kust tavaliselt ostate toiduaineid taimse päritoluga?

a. Turul

b. Tavakauplustes (Coop, RIMI, Maxima jne)

c. Mahepoodides (Bio-Market, Lihapood jne)

24. Kust tavaliselt ostate toiduaineid loomse päritoluga?

a. Turul

b. Tavakauplustes (Coop, RIMI, Maxima jne)

c. Mahepoodides (Bio-Market, Lihapood jne)

25. Millega see seotud on?

a. hinnaga

b. toote kvaliteediga

c. kättesaadavusega / taskukohasus (nt asukoht suhteliselt lähedal)

26. Kuidas hindate oma ostujõudu järgmiste viie tootekategooria osas: teraviljad, liha, piimatooted, köögiviljad ja puuviljad? Kõrge ostujõudlus tähendab, et teie jaoks on kõik vajalikud tooted lihtsalt kättesaadavad. Keskmise ostujõudluse korral ei ole teil tõenäoliselt kõigi vajalike toodete ostmisel raskusi, kuid see ei ole garanteeritud. Madala ostujõudluse korral ilmnevad teil tõenäoliselt raskused kõigi vajalike toodete ostmisel.

a. Kõrge

b. Keskmise

c. Madal

IV. TOIDU KASUTAMINE

27. Kuidas hindate värskete puu- ja köögiviljade kvaliteeti oma piirkonnas? (4 - olete rahul, 3 - olete pigem rahul, 2 - olete pigem mitte rahul, 1 - ei ole rahul)

28. Kuidas hindate loomse päritoluga toodete kvaliteeti oma piirkonnas? (4 - olete rahul, 3 - olete pigem rahul, 2 - olete pigem mitte rahul, 1 - ei ole rahul)

29. Kuidas hindate oma suvekodu aias kasvatatud toiduainete kvaliteeti? (4 - olete rahul, 3 - olete pigem rahul, 2 - olete pigem mitte rahul, 1 - ei ole rahul)

30. Kuidas lahendate toiduainete kõlblikkuse lõppemisega seotud probleeme?

a. Püüan toiduvalmistamisel võimalikult kiiresti ära kasutada.

b. Taaskasutan teistel eesmärkidel (näiteks põllumajanduses).

c. Viskan minema.

31. Milliseid samme astute toiduainete kadude minimeerimiseks ja nende kasutamise optimeerimiseks oma kodumajapidamises?

V. ÜLEJÄÄNUD KOLME MÕÕTME STABIILSUS AJA JOOKSUL

32. Kas te märkate tugevaid hinnamuutusi toiduainete puhul pärast viimaste aastate majanduskriise?

a. Jah, need muutused mõjutavad mind väga

b. Jah, aga mind need muutused tegelikult nii väga ei mõjuta

c. Ei, ma ei pannud seda eriti tähele

33. Kuidas teie arvates selliste muutustega toime tulete? (4 - olete rahul, 3 - olete pigem rahul, 2 - olete pigem mitte rahul, 1 - ei ole rahul)

34. Kas viimaste aastate kriisiolukorrad on teie sääste mõjutanud?

a. See on oluliselt mõjutanud mu ostukorvi

b. Sellel oli minu ostukorvile vähe mõju

c. Minu ostukorvi see ei mõjutanud

35. Selgitage veidi, mida silmas peate (nt kas teie ostunimekiri on lühenenud poeskäigu ajal, kas olete hakanud tarbima rohkem teatud tüüpi tooteid või sööma rohkem kohalikke tooteid)

Lisa B.

Kirjeldav statistika toote kvaliteedi hindamiseks

Faktor	N	Miinumum	Maksimum	Aritmeetiline keskmine	Standardhälve	Mediaan
Teraviljatoodete tähtsus	62	3	5	4,31	0,1	4
Muude loomsete saaduste tähtsus	62	1	5	3,92	0,15	4
Piimatoodete tähtsus	62	2	5	3,9	0,13	4
Köögivilju tähtsus	62	3	5	4,26	0,1	4
Puuvilju tähtsus	62	2	5	3,9	0,12	4

Märkus: Väärtusi hinnati 1-5 skaalal

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhjal

Lisa C.

Sotsiaal-demograafiline tegur kodumajapidamiste ostujõu määramisel

Faktor	N	Madal	Keskmine	Kõrge
Perepea				
Naine	21	1	11	9
Mees	18	0	9	9
Naine ja mees	23	0	12	11
Perepea haridus				
Algharidus	2	0	2	0
Põhiharidus	1	0	1	0
Kutseharidus	13	0	7	6
Keskharidus	13	1	8	4
Kõrgharidus	33	0	13	20
Sissetulek pereliikme kohta				
189 kuni 378	6	1	4	1
379 kuni 756	17	0	13	4
rohken kui 757	39	0	14	25

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhja

Lisa D.

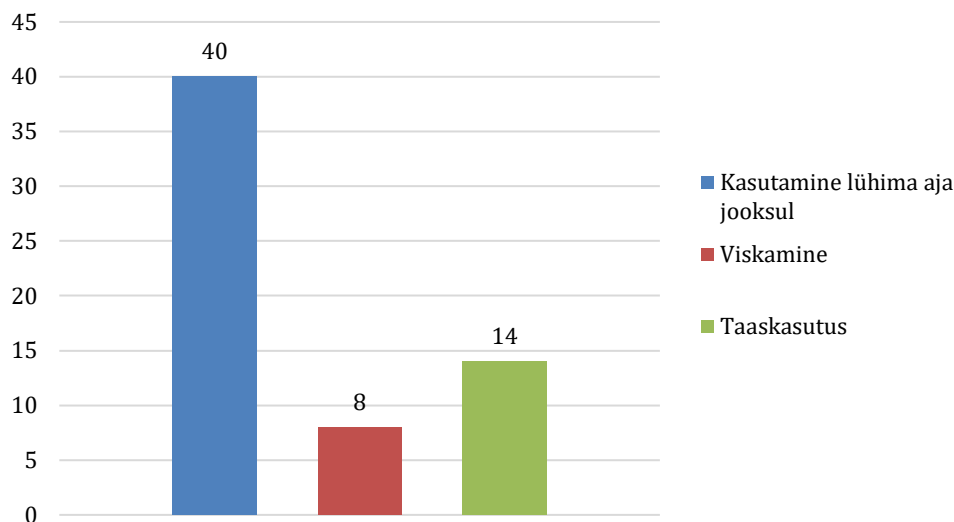
Tarbija hinnang kohalikes kauplustes pakutavate toodete kvaliteedile

Tootekategooria kvaliteedi hindamine	Kirde-Eesti		Põhja-Eesti		Lõuna-Eesti	
	Keskmine tulemus	Standard hälve	Keskmine tulemus	Standard hälve	Keskmine tulemus	Standard hälve
Täimse päritoluga tooded	3,20	0,08	3,19	0,08	3,23	0,07
Loomse päritoluga tooded	3,34	0,09	3,41	0,09	3,46	0,08

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhja

Lisa E.

Toiduainete kõlblikkuse lõppemisega seotud probleeme

Allikas: Autori koostatud kogutud andmete põhja

Lisa F.

Vastajate jäetud kommentaarid

Factor	Vastanute arv, kes seda mainisid	Näidisvastused
Muutused ostukäitumises	19	<p>„Vaatan soodushindu” (Vastaja 1)</p> <p>„Minu ostukorvi hind on muutunud“ (Vastaja 2)</p> <p>„Ma ei pane enam kalleid kaubamärke ostukorvi“ (Vastaja 57)</p> <p>„ostan toiduaineid korraga tarbimiseks, varusid enam ei soeta“ (Vastaja 40)</p> <p>„Seos hinnamuutustega mingeid tooteid pidin asendama“ (Vastaja 38)</p>
Toitumisharjumuste muutused	31	<p>„Pööran rohkem tähelepanu oma aias kasvatatud toidule“ (Vastaja 4)</p> <p>„Kasutan kohalikku toorainet“ (Vastaja 30)</p> <p>„COVIDi pärast lihamaitse on muutunud“ (Vastaja 36)</p> <p>„Vähem valmis või poolvalmis toitu, võtan</p>

Summary

FOOD SECURITY SURVEY FOR ESTONIAN HOUSEHOLDS

Olga Filippova

Global food security issues are at the center of today's agenda, especially as full access to food is a basic right of every human being. However, economic stability and the capacity to produce their food varies from country to country, leading to challenges in providing adequate nutrition.

The aim of this thesis is to assess the food security situation of Estonian households. Particular attention will be paid to the role of economic stability in ensuring family food security. As a result, measures to increase food security and possible issues for further research on food security in Estonia are proposed. In order to achieve this objective, the following research objectives have been set:

- To provide an overview of the current understanding of food security and the factors influencing it, building on previous research.
- to provide an overview of the state of food security in Estonia based on previous studies and secondary data.
- to assess the impact of economic factors on the food security of Estonian families by analyzing the qualitative and quantitative data collected during the survey.

In the first part, the author introduces the reader to the concept of food security, the factors that define this term, and the metrics adopted by international organizations. Then, the author discusses the European Union's approach to food security and examines previous studies that address food security issues in the Estonian region.

In the second part, the author presents the results of a survey that focused on four main factors (access, affordability, utilization, and stability of the previous three factors over time) to analyze the state of food security among Estonian households. This was done to examine the condition of food security from various perspectives within families and identify potential issues that have arisen after several years of economic instability. The section concludes with a summary and recommendations for addressing the identified shortcomings.

The results showed that although Estonia generally maintains a basic level of food security among households, there are significant vulnerabilities that require targeted intervention. The stability and resilience of Estonian households to crises resonated most among the respondents. Addressing these through comprehensive policy measures and enhancing economic literacy can improve the overall landscape of food security in Estonia,

ensuring that all residents have continuous access to sufficient, safe, and nutritious food both now and in the future. This study can be used by households to strengthen the stability factor of their food security, as well as in future food security research, as it reveals new aspects for investigation.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Olga Filippova,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “ Eesti leibkondade toiduga kindlustatuse uuring”,

mille juhendaja on Raul Omel,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Olga Filippova
09.05.2024